

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

BUDYNKI ZABYTKOWE –

ochrona i wykorzystanie
potencjału w procesie
rewitalizacji

PAULA DRZYMAŁA

REWITALIZACJA

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

- **kompleksowy** proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez powiązane ze sobą przedsięwzięcia, uwzględniające kwestie:
  - społeczne
  - gospodarcze
  - przestrzenno-funkcjonalne
  - techniczne
  - środowiskowe
- wykorzystuje specyficzne **uwarunkowania obszaru**
- wzmacnia **lokalny potencjał**
- **wieloletnia**
- **wymaga udziału lokalnej społeczności**

OBSZAR ZDEGRADOWANY (OZ)

to obszar miasta, który znajduje się **w stanie kryzysowym** z powodu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych (np. bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji itp.)

oraz na którym występuje co najmniej jedno negatywne zjawisko gospodarcze,

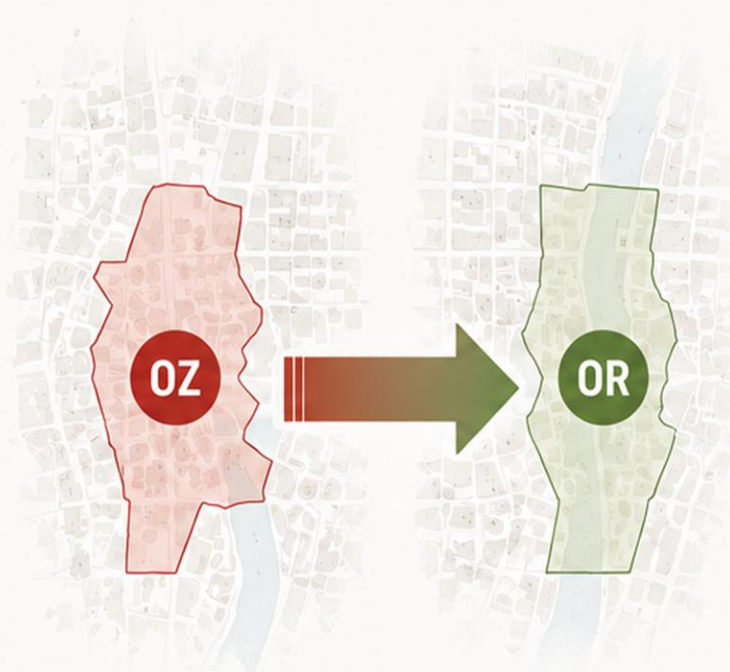
środowiskowe,

przestrzenno-funkcjonalne

lub techniczne.

OBSZAR REWITALIZACJI (OR)

obszar obejmujący w całości lub w części **OBSZAR ZDEGRADOWANY**, który cechuje się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk (społecznych, gospodarczych czy technicznych), a z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego i posiadanego potencjału, planowane są nim działania rewitalizacyjne.

Może zostać **podzielony na podobszary**,

a całość nie może przekraczać **20%** terenu gminy.

Może go zamieszkiwać **max. 30%** mieszkańców.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

Pomoc Techniczna
dla Funduszy Europejskich

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

DZIEDZICTWO KULTUROWE JAKO...

... element procesu delimitacji

- stan zachowania zabytków jako wskaźnik degradacji technicznej na etapie diagnozy (ad. Karta rozpoznania i oceny stanu zachowania obiektów zabytkowych)
- koncentracja zabytków w złym stanie technicznym ma znaczenie dla analizy przy wyznaczaniu OZ i OR (szczególnie GEZ)
- degradacja prowadzi do kryzysu przestrzenno-funkcjonalnego (pustostany, spadek atrakcyjności obszaru)

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

... istotny element przy wyznaczaniu granic obszaru rewitalizacji

- historyczna spójność przestrzenna
- granice ochrony konserwatorskiej
- powiązania funkcjonalne (otoczenie)

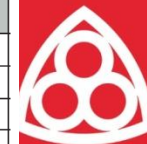
... potencjał rozwojowy

- występowanie zabytków jako główny potencjał (kapitał miejsca)
- przemysłowe ośrodki jako narzędzie przeciwdziałania kryzysowi
- tożsamość lokalna

Karta rozpoznania i oceny stanu zachowania zabytku nieruchomego		OBIEKT ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA				
I. ROZPOZNANIE OBIEKTU⁵⁶						
1. Rodzaj (typ) obiektu⁵⁷						
2. Adres	miejsowość	województwo	powiat	ulica	numer adresowy	
3. Lokalizacja	arkusz mapy ewidencyjnej		obręb ewidencyjny		nr działki ewidencyjnej	
4. Plan sytuacyjny⁵⁸						
5. Data/czas powstania i zasadniczych przebudów (podać ich zakres)						
6. Funkcja (dawna/pierwotna i obecna)						
7. Ewidencja zabytków	województwo		gminna			
	tak	data przyjęcia	tak	data przyjęcia		
	nie		nie			
8. Ochrona konserwatorska						
rejestr zabytków		park kulturowy		ustalenia ochrony w mpzp		
wpis indywidualny						
tak	nie	tak		tak ⁵⁹		
wpis obszarowy		nie		nie		
tak	nie					
9. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego						
numer i data podjęcia uchwały						
przedmiot ochrony						
zakres i zasady ochrony						
inne ustalenia dotyczące obiektu (w tym nakazy, zakazy, dopuszczenia)						

II. MATERIAŁY I KONSTRUKCJA ORAZ ELEMENTY WYKOŃCZENIA OBIEKTU WRAZ Z OCENĄ ICH STANU ZACHOWANIA ⁶⁴		
1. Fundamenty	Stan zachowania ... (0–5)	
materiał		
konstrukcja		
uwagi		
2. Ściany obwodowe	Stan zachowania ... (0–5)	
materiał		
konstrukcja		
uwagi		
3. Dach (wieżba dachowa)	Stan zachowania ... (0–5)	
materiał		
konstrukcja		
uwagi		
4. Pokrycie dachowe	Stan zachowania ... (0–5)	
materiał		
uwagi		
5. Ściany wewnętrzne	Stan zachowania ... (0–5)	
materiał		
konstrukcja		
pokrycie ⁶⁵		
uwagi		
6. Stropy i sklepienia	Stan zachowania ... (0–5)	
materiał		
konstrukcja		
uwagi		
7. Inne elementy konstrukcyjne zewnętrzne⁶⁶ i wewnętrzne	Stan zachowania ... (0–5)	
uwagi		
8. Liczba kondygnacji		
9. Rodzaj komunikacji między kondygnacjami (np. schody, windy)	Stan zachowania ... (0–5)	
uwagi		
10. Poddasze	użytkowe	nieużytkowe
uwagi		

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

DLACZEGO ZABYTKI SĄ WAŻNE W REWITALIZACJI?

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

Zabytki to nie tylko przeszłość.
To fundament lepszej przyszłości naszych miast.

BUDUJĄ TOŻSAMOŚĆ

Tworzą unikalny charakter miejsca i poczucie przynależności mieszkańców.

ŁĄCZĄ POKOLENIA

Są nośnikami pamięci miejsca i lokalnych historii.

WSPIERAJĄ ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ

Rewaloryzacja zabytków to ochrona zasobów i mniejsze zużycie energii oraz materiałów.

OŻYWIJĄ PRZESTRZEŃ

Przyciągają ludzi, nowe funkcje i inwestycje, ożywiają lokalną gospodarkę.

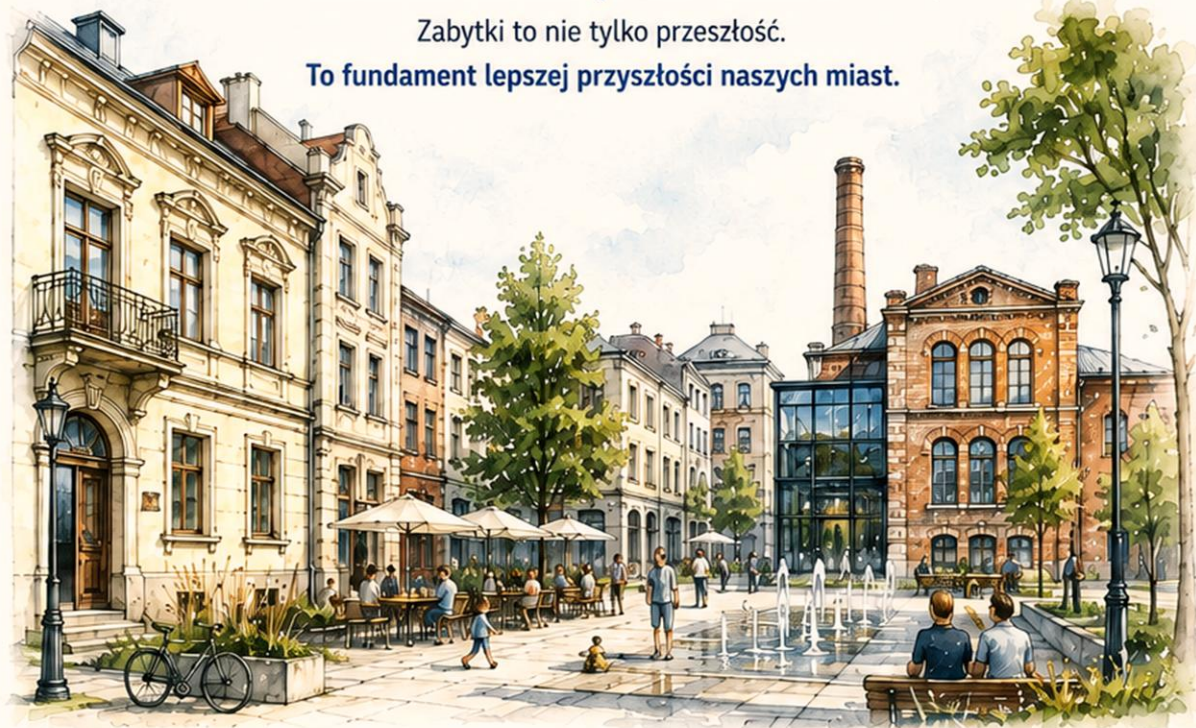
INSPIRUJĄ

Ułatwiają wyprowadzenie obszaru ze stanu kryzysu z wykorzystaniem dziedzictwa.

INTEGRUJĄ SPOŁECZNOŚĆ

Tworzą miejsca spotkań, dialogu i wspólnych działań.

ZABYTKI TO POTENCJAŁ

WARTOŚĆ KULTUROWA
nie do odtworzenia

WARTOŚĆ EKONOMICZNA
i turystyczna

JAKOŚĆ ŻYCIA
i atrakcyjność miejsca

KAPITAŁ SPOŁECZNY
i zaangażowanie mieszkańców

ADAPTACJA I NOWE FUNKCJE
z poszanowaniem historii

TROSKA O ŚRODOWISKO
i przyszłość

“ Zabytki
stanowią zasób
nieodnawialny ”

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

RODZAJE ZABYTKÓW W TKANCE MIEJSKIEJ

Różnorodne dziedzictwo, wspólna wartość.

KAMIENICE

Tworzą historyczne pierzeje ulic i nadają miastu jego charakter.

DWORCE

Węzły komunikacyjne o znaczeniu historycznym i symbolicznym.

SZKOŁY

Miejsca edukacji i wychowania kolejnych pokoleń.

FABRYKI

Świadek rozwoju przemysłu i innowacyjności.

KOSZARY

Pamiętnik obecności wojska i ważnych wydarzeń historycznych.

MŁYNY

Dawne obiekty przemysłowe, często związane z wodą i krajobrazem.

OBIEKTY KOLEJOWE

Elementy infrastruktury kolejowej o wartości technicznej i historycznej.

KOPALNIE

Dziedzictwo górnicze świadczące o pracy i kulturze regionów.

OSIEDLA ROBOTNICZE

Tworzone z myślą o pracownikach zakładów, budują tożsamość miejsc.

PARKI

Zabytkowe parki i zieleńce, oaza natury i historii w mieście.

“

Każdy zabytek to fragment opowieści o mieście i ludziach, którzy je tworzyli.

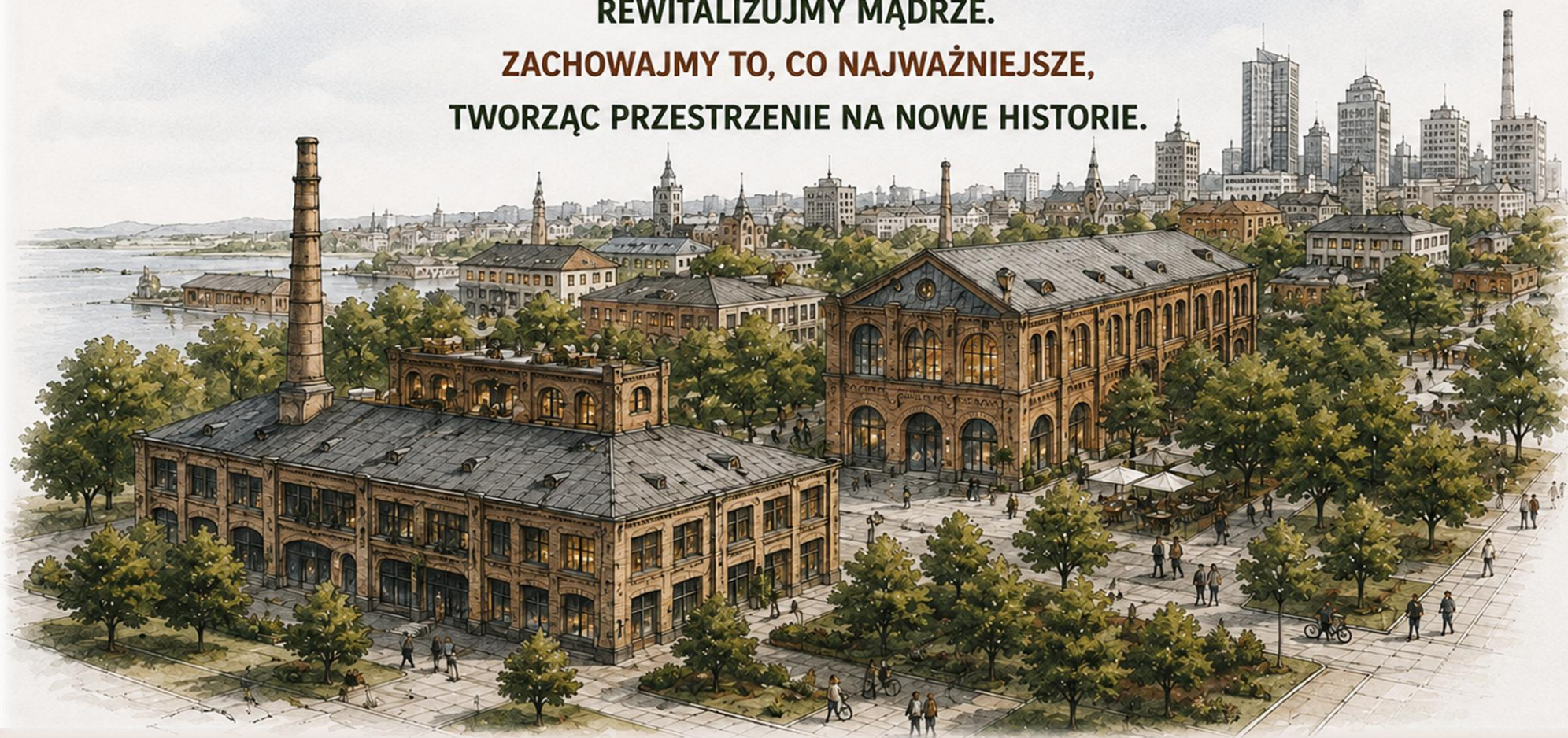

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

WARTOŚĆ DLA PRZYSZŁYCH POKOLEŃ

Rewitalizacja nie wykorzystuje zabytków dlatego,
że są stare, lecz dlatego, że stanowią nośnik pamięci,
tożsamości i kapitału społecznego.

**REWITALIZUJMY MĄDRZE.
ZACHOWAJMY TO, CO NAJWAŻNIEJSZE,
TWORZĄC PRZESTRZENIE NA NOWE HISTORIE.**

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

W KTÓRYM MIEJSCU WOLISZ SPĘDZAĆ CZAS?

ANONIMOWA
PRZESTRZEŃ

VS.

HISTORYCZNA TKANKA
PO REWITALIZACJI

- Brak tożsamości i charakteru
- Mniej przyjazna dla ludzi
- Ograniczona funkcjonalność
- Brak więzi z miejscem

- Tożsamość i unikalny charakter
- Przyjazna, ludzka skala
- Wielofunkcyjna i atrakcyjna
- Buduje więź i poczucie przynależności

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

AUTENTYCZNOŚĆ VS. NOWA ARCHITEKTURA

Dlaczego wybieramy miejsca z duszą?

NOWY BUDYNEK – IDEALNY, ALE POWTARZALNY

Można zaprojektować perfekcję, ale nie historię.

- idealne proporcje i gładkie powierzchnie
- powtarzalne materiały i detale
- neutralny charakter
- brak śladów czasu i historii
- łatwe do podrobienia w dowolnym miejscu

CZEGO NIE DA SIĘ
PODROBIĆ?

patyna i ślady czasu

oryginalne materiały i rzemiosło

niewpowtarzalne proporcje i detale

historia miejsca i emocje

atmosfera i genius loci

ZABYTEK – AUTENTYCZNY, NIEWPOWTARZALNY

Ślady czasu i oryginalne materiały budują wyjątkowy charakter.

autentyczne materiały i konstrukcje

niewpowtarzalne detale i rzemiosło

warstwy historii i ślady życia

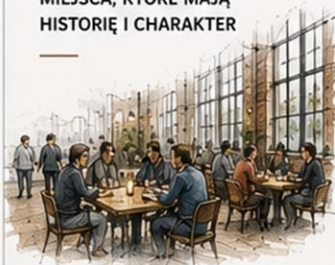
emocjonalna więź i tożsamość miejsca

nie do odtworzenia – unikatowa wartość

AUTENTYCZNOŚĆ TWORZY WARTOŚĆ EMOCJONALNĄ I EKONOMICZNĄ

LUDZIE WYBIERAJĄ
MIEJSCA, KTÓRE MAJĄ
HISTORIĘ I CHARAKTER

ATRAKCYJNOŚĆ
KOMERCYJNA

Wyższe zainteresowanie najemców,
większa wartość najmu.

ROZPOZNAWALNOŚĆ
I MARKA MIEJSCA

Unikalne miejsca budują
wizerunek miasta.

WIĘKSZA LOJALNOŚĆ
I DOŚWIADCZENIA

Ludzie wracają tam, gdzie czują
atmosferę i emocje.

WZROST WARTOŚCI
NIERUCHOMOŚCI

Autentyczne obiekty zwiększają
wartość całego otoczenia.

ZRÓWNOWAŻONY
ROZWÓJ

Adaptacja zabytków to odpowiedzialne
korzystanie z zasobów.

“ Nie możemy zaprojektować historii,
ale możemy ją szanować i kontynuować.”

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

POTENCJAŁ?

*Dlaczego lubimy
historyczne miejsca?*

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

Pomoc Techniczna
dla Funduszy Europejskich

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

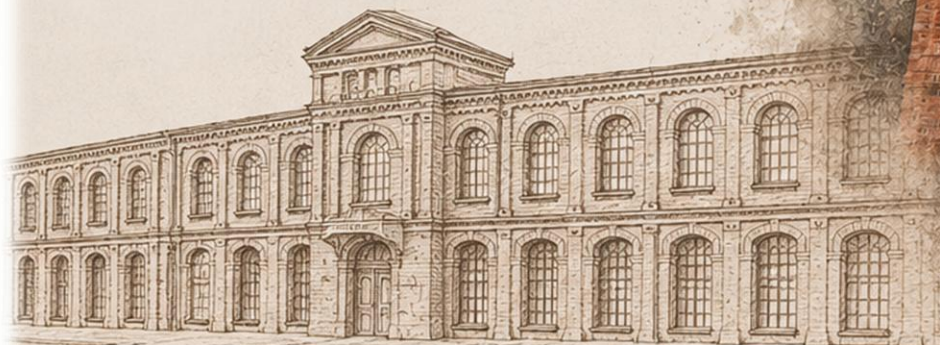
Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

Potencjał zabytku

to zdolność obiektu do generowania korzyści dla społeczności, przestrzeni i gospodarki przy jednoczesnym zachowaniu jego wartości.

Zabytek może być nie tylko świadectwem historii, ale także aktywnym zasobem wspierającym rozwój lokalny.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

ZABYTEK TO NIE PRZESZKODA – TO POTENCJAŁ.

INSPIRUJE

Zachowane miejsca z historią pobudzają kreatywność, edukują i inspirują kolejne pokolenia do działania.

BUDUJE TOŻSAMOŚĆ

Zabytki są nośnikami pamięci. Nadają miastu charakter i wzmacniają poczucie przynależności mieszkańców.

INTEGRUJE SPOŁECZNOŚĆ

Rewitalizacja ożywia przestrzenie wspólne, sprzyja spotkaniom, dialogowi i współpracy między ludźmi.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

“ Nie dziedziczymy zabytków po naszych przodkach,
pożyczamy je od naszych dzieci.

Pomoc Techniczna
dla Funduszy Europejskich

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

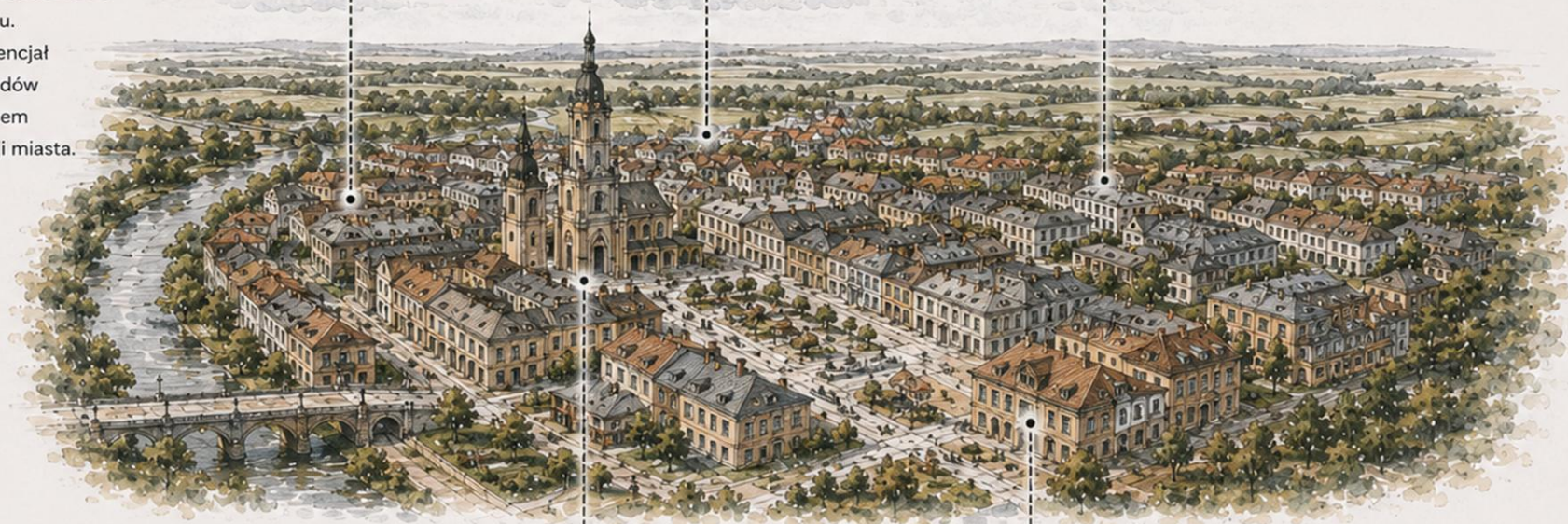

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

POTENCJAŁ PRZESTRZENNY

Dziedzictwo urbanistyczne i architektoniczne stanowi trwałą podstawę rozwoju. Odpowiednio wykorzystany potencjał przestrzenny historycznych układów i obiektów może stać się impulsem dla zrównoważonej transformacji miasta.

HISTORYCZNA STRUKTURA MIASTA

- czytelny, historyczny układ urbanistyczny
- wartościowe relacje przestrzenne i skala zabudowy

CENTRALNE LOKALIZACJE

- strategiczne położenie w strukturze miasta
- naturalne centra życia społecznego i gospodarczego

TRWAŁOŚĆ UKŁADÓW URBANISTYCZNYCH

- sprawdzone rozwiązania przestrzenne
- odporność na zmiany i wpływ czasu

DOMINANTY PRZESTRZENNE

- punkty orientacyjne kształtujące tożsamość miejsca
- organizacja widoków i panoram miasta

ZABYTKI JAKO „KOTWICE REWITALIZACJI”

- obiekty o wysokiej wartości kulturowej i społecznej
- impulsy rozwojowe i katalizatory zmian w otoczeniu

WZMOCNIENIE TOŻSAMOŚCI MIEJSCA

ATRAKCYJNOŚĆ INWESTYCYJNA

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ

INTEGRACJA SPOŁECZNA

OCHRONA DZIEDZICTWA

POTENCJAŁ EKONOMICZNY

Narodowy Instytut Dziedzictwa

POTENCJAŁ SPOŁECZNY

Siłą miejsca są ludzie i ich relacje. Czerpiąc z dziedzictwa niematerialnego, budujemy wspólnotę, wzmacniamy tożsamość i tworzymy trwałą więź mieszkańców z miejscem.

Dziedzictwo niematerialne jako narzędzie odbudowy kapitału społecznego.

BUDOWANIE IDENTYFIKACJI MIESZKAŃCÓW

- wspólne wartości i symbole
- poczucie przynależności

PAMIĘĆ MIEJSCA

- wspomnienia i historie
- przekazywanie tradycji międzypokoleniowe

LOKALNA DUMA

- szacunek do dorobku przodków
- pozytywny wizerunek miejsca

INTEGRACJA SPOŁECZNA

- współpraca i dialog
- otwartość i wzajemne zaufanie

DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

- tradycje, obrzędy, gwara, rzemiosło, kuchnia, muzyka
- żywe praktyki i umiejętności

WIĘZ MIESZKAŃCÓW Z MIEJSCEM

- emocjonalne przywiązanie
- dbałość o wspólną przestrzeń i przyszłość

EFEKTY DLA WSPÓLNOTY

SILNIEJSZA WSPÓLNOTA

ODPORNOŚĆ NA KRYZYSY

AKTYWNOŚĆ OBYWATELSKA

WZAJEMNE WSPARCIE

ZACHOWANIE TOŻSAMOŚCI

LEPSZA JAKOŚĆ ŻYCIA

Narodowy Instytut Dziedzictwa

POTENCJAŁ GOSPODARCZY

Dziedzictwo jako motor rozwoju gospodarczego – tworzy miejsca pracy, przyciąga inwestycje, wspiera lokalnych przedsiębiorców i buduje konkurencyjność miasta na rynku regionalnym, krajowym i międzynarodowym.

TURYSTYKA

- przyciąganie turystów dzięki dziedzictwu kulturowemu
- rozwój bazy noclegowej i atrakcji turystycznych
- wydłużenie sezonu turystycznego

GASTRONOMIA

- promocja lokalnych smaków i produktów
- rozwój restauracji, kawiarni i lokali rzemieślniczych
- wydarzenia kulinarne i festiwale

SEKTOR KREATYWNY

- przestrzeń dla twórców i przedsiębiorców
- rozwój designu, sztuki, rzemiosła i mediów
- inkubatory kreatywności i współpraca

NOWE FUNKCJE USŁUGOWE

- powstawanie nowoczesnych usług w historycznych przestrzeniach
- usługi edukacyjne, zdrowotne, rekreacyjne
- poprawa jakości życia mieszkańców

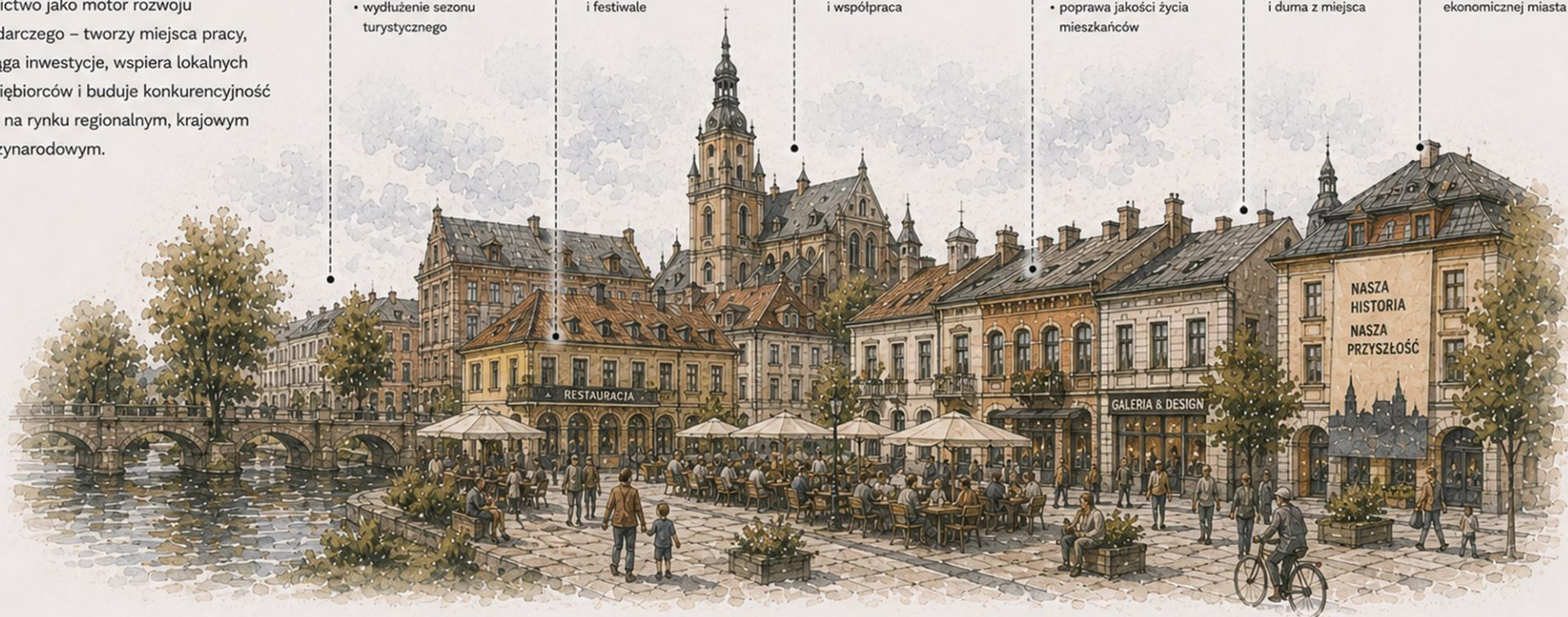
MARKA MIASTA

- budowanie silnej, rozpoznawalnej marki
- promocja dziedzictwa w komunikacji miasta
- pozytywny wizerunek i dumę z miejsca

WZROST ATRAKCYJNOŚCI INWESTYCYJNEJ

- przyciąganie inwestorów i partnerów biznesowych
- rozwój nieruchomości i rewitalizacja obszarów
- wzrost wartości ekonomicznej miasta

KORZYŚCI DLA MIASTA

MIEJSCA PRACY

WZROST DOCHODÓW LOKALNYCH

ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

KONKURENCYJNOŚĆ NA RYNKU

POZYCJA NA MAPIE REGIONU I KRAJU

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ

Narodowy Instytut Dziedzictwa

POTENCJAŁ KULTUROWY I WIZERUNKOWY

Dziedzictwo kulturowe buduje tożsamość, wyróżnia miasto na tle innych i kształtuje jego pozytywny wizerunek.

To zasób, który przyciąga ludzi, inspiruje twórców i inwestorów, a także wzmacnia dumę mieszkańców.

UNIKALNOŚĆ MIEJSCA

- niepowtarzalna historia i dziedzictwo
- autentyczność i spójność przestrzeni
- wyjątkowa architektura i krajobraz kulturowy

PRZEWAGA KONKURENCYJNA MIAST HISTORYCZNYCH

- atrakcyjność dla turystów, inwestorów i mieszkańców
- większa wiarygodność i zaufanie
- długofalowa wartość ekonomiczna i społeczna

KLIMAT MIEJSCA

- atmosfera, która przyciąga i zatrzymuje
- harmonia tradycji i współczesności
- doświadczenie miejsca na poziomie emocji

ZABYTKI JAKO ELEMENT MARKI MIASTA

- rozpoznawalne symbole i ikony miasta
- spójna narracja i przekaz
- wzmacnianie wizerunku i promocja miasta

KORZYŚCI DLA MIASTA

ROZPOZNAWALNOŚĆ
I PRESTIŻ

ATRAKCYJNOŚĆ
DLA TURYSTÓW

TOŻSAMOŚĆ
I DUMA MIESZKAŃCÓW

ZAUFIANIE
I WIARYGODNOŚĆ

EFEKT PROMOCYJNY
I GOSPODARCY

ZRÓWNOWAŻONY
ROZWÓJ

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

POTENCJAŁ ŚRODOWISKOWY

Dziedzictwo architektoniczne i urbanistyczne jest zasobem o wysokiej wartości ekologicznej. Wykorzystanie istniejącej tkanki miasta to realna droga do ograniczenia emisji, oszczędności zasobów i budowania odpornych, zrównoważonych miast dla przyszłych pokoleń.

DZIEDZICTWO TO ZASÓB, NIE OBCIĄŻENIE

Historyczne miasta mają już ukształtowaną strukturę, infrastrukturę i tożsamość. Wspierajmy ich rozwój w zgodzie z naturą i logiką zrównoważonego rozwoju.

REUSE ZAMIAST WYBURZEŃ

- ponowne wykorzystanie istniejącej tkanki
- mniej odpadów budowlanych
- ochrona zasobów naturalnych

ŚLAD WĘGLOWY ISTNIEJĄCYCH BUDYNKÓW

- niższa emisja CO₂ dzięki zachowaniu i adaptacji
- wbudowany ślad węglowy już został poniesiony
- znaczące ograniczenie emisji w porównaniu z nową zabudową

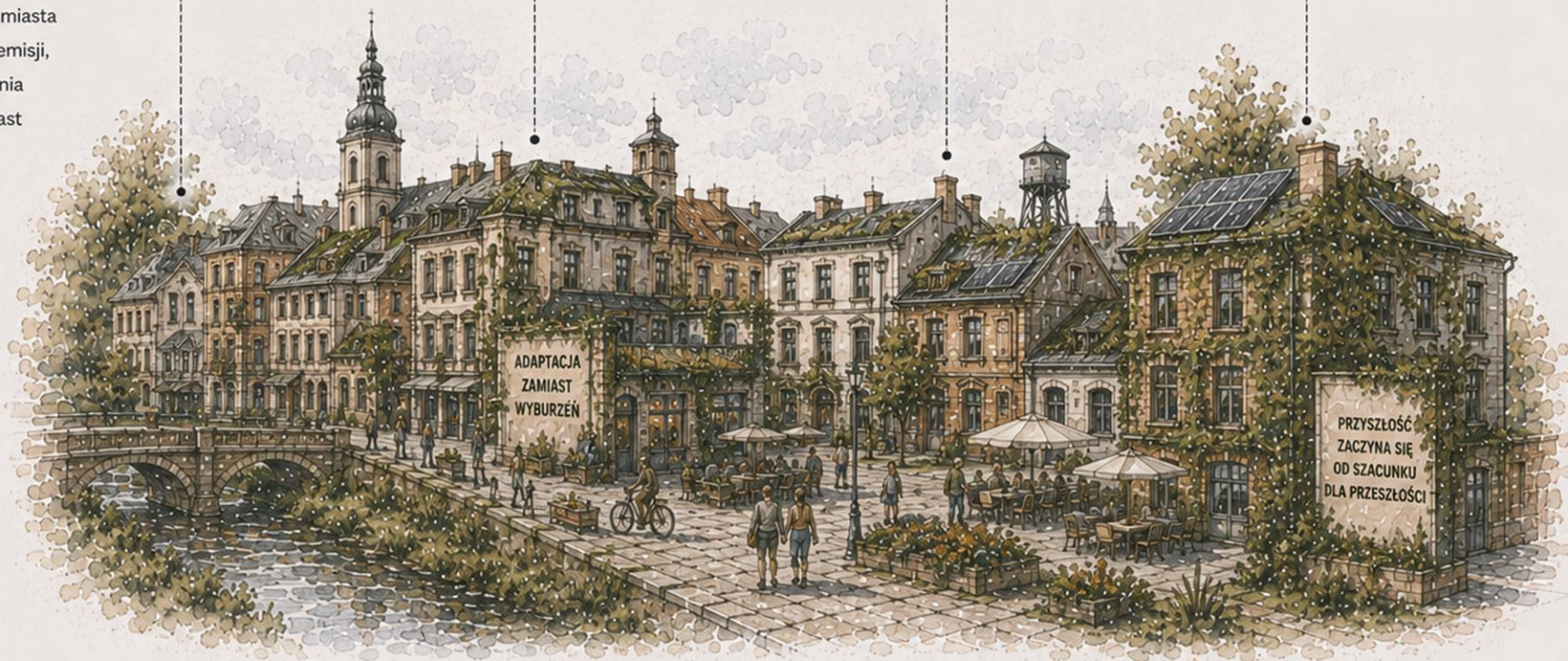
ADAPTACJA ZAMIAST BUDOWY OD NOWA

- elastyczność funkcjonalna istniejących przestrzeni
- krótszy czas realizacji i niższe koszty
- zachowanie ciągłości kulturowej i przestrzennej

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ

- harmonia między środowiskiem, społeczeństwem i gospodarką
- zwiększenie odporności miast na zmiany klimatu
- odpowiedzialne korzystanie z zasobów dla przyszłych pokoleń

KORZYŚCI DLA MIASTA I ŚRODOWISKA

REDUKCJA EMISJI CO₂

MNIEJ ODPADÓW I ZUŻYCIA MATERIAŁÓW

OCHRONA ZASOBÓW NATURALNYCH

OSZCZĘDNOŚCI EKONOMICZNE

WIĘKSZA ODPORNÓŚĆ NA ZMIANY KLIMATU

LEPSZA JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCÓW

Narodowy Instytut Dziedzictwa

JAK OCENIĆ POTENCJAŁ ZABYTKU W PROCESIE REWITALIZACJI?

– CHECKLISTA –

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

1

STAN TECHNICZNY

Czy stan obiektu ogranicza dziś jego wykorzystanie?

Czy usunięcie problemów technicznych umożliwi realizację nowych funkcji społecznych lub gospodarczych?

2

WYKORZYSTANIE PRZEZ MIESZKAŃCÓW

Czy obiekt jest obecnie wykorzystywany przez lokalną społeczność?

Czy jego niewykorzystanie stanowi problem dla obszaru?

3

TOŻSAMOŚĆ I PAMIĘĆ MIEJSCA

Czy obiekt jest ważny dla lokalnej tożsamości?

Czy może wzmacniać więź mieszkańców z miejscem?

4

GOTOWOŚĆ DO DZIAŁANIA

Czy istnieją podmioty zainteresowane wykorzystaniem obiektu?

Czy możliwe jest zaangażowanie mieszkańców, organizacji lub instytucji?

5

MOŻLIWOŚĆ NOWEGO WYKORZYSTANIA

Czy obiekt można dostosować do funkcji potrzebnych mieszkańcom?

Czy jego układ sprzyja realizacji nowych aktywności?

6

ODDZIAŁYWANIE SPOŁECZNE

Czy obiekt może pomóc rozwiązywać problemy społeczne?

Czy może stać się miejscem integracji i aktywizacji mieszkańców?

7

ODPOWIEŹ NA LOKALNE POTRZEBY

Czy obiekt może pełnić funkcje, których brakuje na obszarze?

Czy odpowiada na potrzeby wskazane w diagnozie?

8

WPŁYW ROZWOJOWY

Czy wykorzystanie obiektu może pobudzać aktywność społeczną lub gospodarczą?

Czy może przyciągać nowych użytkowników i inicjatywy?

9

ZNACZENIE DLA OBSZARU REWITALIZACJI

Czy obiekt znajduje się w miejscu koncentracji problemów?

Czy jego ożywienie może poprawić funkcjonowanie okolicy?

10

POTENCJAŁ ZMIANY OTOCZENIA

Czy remont obiektu może uruchomić pozytywne zmiany w sąsiedztwie?

Czy może stać się impulsem dla dalszych działań rewitalizacyjnych?

ZABYTKOWA KOPALNIA „IGNACY” W RYBNIKU

kopalnia działała
od 1792 r.

zakończenie wydobycia:
1995 r.

wpis do rejestru
zabytków:
2005 r.

własność miasta
Rybnika od
2015 r.

ZNACZENIE SPOŁECZNE

- kopalnia stanowiła fundament lokalnej tożsamości
- dziedzictwo dziewięciu pokoleń mieszkańców Niewiadomia

REWITALIZACJA ZACZĘŁA SIĘ OD LUDZI

- **1999**
powstaje Stowarzyszenie Zabytkowej Kopalni „Ignacy”
udostępnienie obiektu dla ruchu turystycznego
- **2004**
pierwsze „Święto Pary”
i utworzenie Izby Tradycji Górniczych
- **2008 – moment krytyczny**
Kompania Węglowa SA poinformowała Stowarzyszenie o zakończeniu eksploatacji górniczej i wykorzystaniem szybów Kościuszko i Głowacki – groźba degradacji zabytku.

Oddolne działania i starania byłych górników oraz lokalnych entuzjastów zostały zauważone i docenione przez władze miejskie.

W 2015 roku miasto Rybnik stało się właścicielem nieruchomości dzięki darowiźnie od Kompanii Węglowej SA. W tym momencie rozpoczęły się pierwsze prace konserwatorskie i restauratorskie przy szybie „Głowacki”.

Ogólny widok zabudowań kopalni Hoym-Laura.

Allgemeinsicht der Hoym-Laura Grube.

To przykład **oddolnej aktywizacji społecznej** poprzedzającej działania inwestycyjne miasta.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

DZIAŁANIA REWALORYZACYJNE PRZED GPR

OD INICJATYWY SPOŁECZNEJ DO POLITYKI MIEJSKIEJ

PO PRZEJĘCIU OBIEKTU PRZEZ MIASTO RYBNIK

rozpoczęto pierwsze prace renowacyjne.

WIEŻA CIŚNIEŃ

kopalnianą wieżę ciśnień zaadaptowano na punkt widokowy.

MODERNIZACJA BUDYNKÓW I INFRASTRUKTURY

Zmodernizowano budynek maszynowni Szybu Głowacki wraz z przyległym budynkiem stołami: zlokalizowano w nim sale konferencyjną i wystawienniczą, doprowadzono drogę dojazdową i zagospodarowano przyległy teren.

ZABYTEK TO WIĘCEJ NIŻ BUDYNEK – TO KAPITAŁ SPOŁECZNY

ZNACZENIE SPOŁECZNE – ZAPOBIEGANIE ROZPADOWI TOŻSAMOŚCI ZBIOROWEJ.

Wokół kopalni tworzyło się życie społeczne, a co istotne – splatało się z nią życie prywatne dziewięciu pokoleń tutejszych górników. Kopalnia zwana „onkiegrubę” (rodzinna kopalnia) bezwzględnie była najważniejszym elementem determinującym lokalną tożsamość.

WYMIAR PSYCHOLOGICZNY – ZAPOBIEGANIE ZERWANIU WIĘZI POKOLEŃ.

Zamknięcie kopalni to nie tylko utrata miejsc pracy. Społeczność górnicza traci punkt odniesienia, następuje rozpad sieci sąsiedzkiej, wzrost patologii i odpływ mieszkańców. Stowarzyszenie, organizujące pierwsze zwiedzanie (1999), izbę tradycji (2004) i Święto Pary (2004), budowało aktywną narrację: „to nasze miejsce, ono nadal żyje”.

WYMIAR PRAWNY – ZABEZPIECZENIE DZIEDZICTWA.

Dzięki zabiegom stowarzyszenia w 2005 roku obiekt został wpisany do rejestru zabytków. Ten krok miał kluczowe znaczenie społeczne – bez wpisu do rejestru nie byłoby możliwe uzyskanie finansowania unijnego w kolejnych fazach, a kompleks uległby degradacji i zniknął z lokalnego krajobrazu.

WYMIAR INSTYTUCJONALNY – BUDOWANIE KAPITAŁU SPOŁECZNEGO PRZED INWESTYCJĄ.

Przez 15 lat stowarzyszenie zbudowało wystarczający kapitał zaufania, widoczności i dorobku, aby samorząd uznał zabytek za warty inwestycji publicznych.

WŁĄCZENIE DO PROGRAMÓW

- Projekt zostaje wpisany do Lokalnego Programu Rewitalizacji dla dzielnicy Niewiadom oraz do Gminnego Programu Rewitalizacji dla dzielnicy Niewiadom.

ZABYTEK STAJE SIĘ NARZĘDZIEM ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH I ROZWOJOWYCH OBSZARU REWITALIZACJI.

REWITALIZACJA TO PRZYWRACANIE PAMIĘCI, TOŻSAMOŚCI I PRZYSZŁOŚCI MIEJSCA.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

KOMPLEKSOWA REWITALIZACJA Z FUNDUSZY UE (2018–2022)

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

PONAD 27 MLN ZŁ
Z CZEGO 16 MLN ZŁ
STANOWIŁO DOFINANSOWANIE UNIJNE

REWITALIZACJA, KTÓRA ŁĄCZY
DZIEDZICTWO Z POTRZEBAMI MIESZKAŃCÓW

SPRĘŻARKOWNIA (2020) – KOTWICA SĄSIEDZKA DLA DZIELNICY (6,2 MLN ZŁ)

Kompleksowa przebudowa zdegradowanego budynku sprężarkowni. Po modernizacji budynek uzyskał nową funkcjonalność związaną z celami społecznymi:

świetlica
środowiskowa

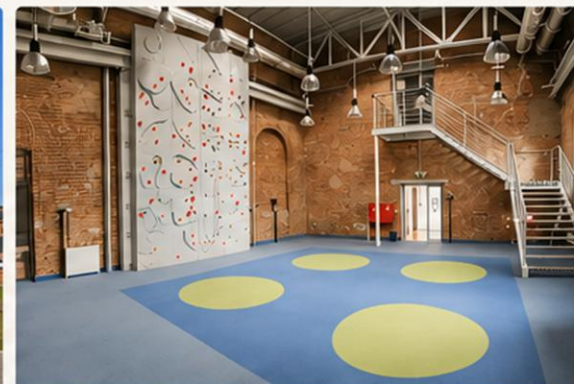
sala do rekreacji
ruchowej ze ścianą
wspinaczkową

strefa aktywności
lokalnej

pomieszczenia biurowe
dla stowarzyszeń i grup
nieformalnych

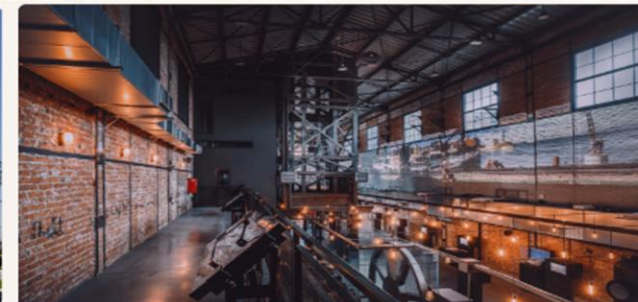

PROCES PARTYCYPACYJNY: po analizie potrzeb zrezygnowano z pierwotnie planowanej funkcji klubu dla dzieci i fabryki czekolady --> korekta projektu na podstawie rzeczywistych oczekiwań społeczności.

SZYBY I MASZYNOWNIA „KOŚCIUSZKO” (2022) – TOŻSAMOŚĆ JAKO ZASÓB TURYSTYCZNY (10,5 MLN ZŁ)

Remont maszynowni z interaktywną wystawą „Wiek Pary” i uruchomionymi ponownie maszynami parowymi generuje ruch turystyczny i przychody. Jednocześnie wzmacnia poczucie dumy lokalnej i tożsamości. Jest przykładem dziedzictwa technicznego rangi europejskiej.

ZAGOSPODAROWANIE OTOCZENIA I NIEUŻYTKÓW – PRZESTRZEŃ PUBLICZNA DLA MIESZKAŃCÓW OSIEDLA MORCINKA (6,6 MLN ZŁ)

Na niewykorzystanym obszarze byłej kopalni powstał teren wypoczynkowo-rekreacyjny o charakterze przestrzeni publicznej, dedykowany w głównej mierze mieszkańcom osiedla przy ulicy Morcinka. Pojawiła się zieleni urządzona i mała architektura, plac zabaw, strefa z urządzeniami sensorycznymi i prototypowa fontanna parowa.

REWALORYZACJA ZABYTKÓW, WPROWADZENIE FUNKCJI SPOŁECZNYCH, OŻYWIENIE PRZESTRZENI PUBLICZNYCH
→ TRWAŁY ROZWÓJ DZIELNICY I DUMA Z LOKALNEGO DZIEDZICTWA

źródło: fot. fotopolska
i kopalniaignacy.pl

KOPALNIA IGNACY

Zabytek jako narzędzie odnowy obszaru
i rozwiązywania zdiagnozowanych problemów

- ✓ oddolna inicjatywa społeczna
- ✓ wpisanie projektu do GPR
- ✓ kompleksowa ochrona zabytku
- ✓ rozwiązywanie problemów społecznych dzielnicy
- ✓ wieloetapowe finansowanie lokalne i unijne
- ✓ nowe funkcje społeczne, kulturalne i gospodarcze
- ✓ kontynuacja procesu (Fundusz Sprawiedliwej Transformacji 2025–2027)

MODEL FUNKCJONALNY:

Pokazano, że zabytek może pełnić jednocześnie funkcje turystyczne i być ośrodkiem aktywności dla mieszkańców.

PRACE KONSERWATORSKIE:

- 🏛️ kompleksowy remont zabudowy z wyeksponowaniem wartości
- ⚙️ uruchomienie zabytkowej maszyny parowej
- 🔧 zachowanie autentycznego wyposażenia technicznego

SKUTKI SPOŁECZNE:

- 👥 ochrona pamięci zbiorowej
- 🛡️ zapobieganie rozpadowi tożsamości
- 🏠 przywrócenie społeczności terenu byłego zakładu przemysłowego, który przez wiele dziesięcioleci był sercem gospodarczym dzielnicy

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

EUROPA
NOSTRA

Z UZASADNIENIA JURY

„Dzięki efektywnej komunikacji i aktywności lokalnej społeczności rewitalizacja nie tylko przekształciła przestrzeń, ale także wzmocniła spójność społeczną i zredukowała wskaźniki przestępczości, a oddolny charakter inicjatywy uczynił ją akceleratorem zmian na poziomie regionalnym.”

źródło: fot.
kopalniaignacy.pl

TWIERDZA WIŚLOUJŚCIE I NOWY PORT

Dwie tożsamości – jeden proces rewitalizacji

PUNKT WYJŚCIA

Nie rewaloryzowano wyłącznie zabytku.

Program rewitalizacji obejmował:

TWIERDZĘ WIŚLOUJŚCIE

- cenny zabytek wymagający ochrony
- niewykorzystany potencjał turystyczny

NOWY PORT

- negatywny wizerunek dzielnicy
- koncentracja problemów społecznych
- odpływ mieszkańców
- słaba oferta społeczna i kulturalna

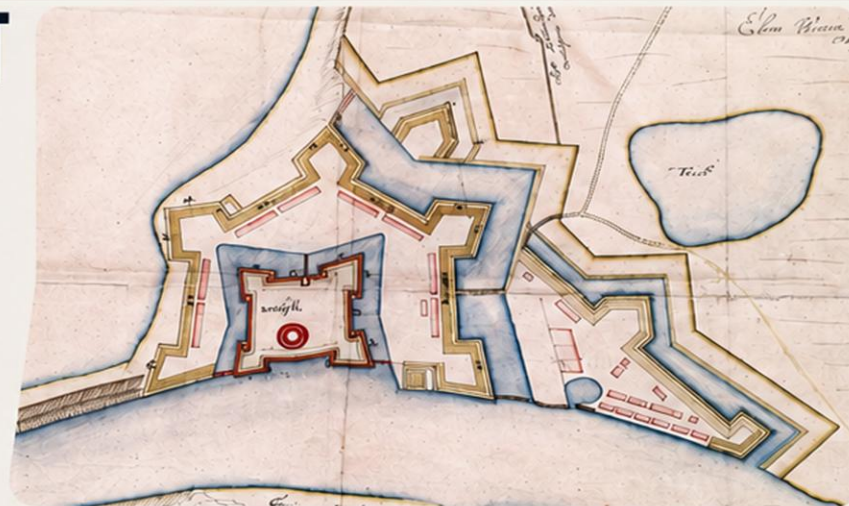
KLUCZOWA DECYZJA

Połączono Twierdzę i Nowy Port w jeden podobszar rewitalizacji.

GŁÓWNA IDEA

Twierdza miała stać się nie tylko muzeum. Miała pomóc przełamać stygmatyzację dzielnicy i stać się symbolem Nowego Portu.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

źródło: fot. fotopolska i
google Twierdza Wisłoujście,
autor PiotrSwiat to za mało

FAZA I (2010–2016)

Rewitalizacja zaczęła się przed GPR

DZIAŁANIA NA OBSZARZE NOWEGO PORTU PROWADZONE BYŁY OD 2010 R.:

- ✓ adaptacja dawnej Łaźni Miejskiej na Centrum Sztuki Współczesnej Łaźnia 2
- ✓ remonty ulic
- ✓ zagospodarowanie placów publicznych
- ✓ pierwsze remonty budynków mieszkalnych
- ✓ wsparcie organizacji społecznych

ZNACZENIE SPOŁECZNE ŁAŹNI 2

Dawna infrastruktura socjalna robotniczej dzielnicy portowej otrzymała nową funkcję kulturową.

To symboliczna przemiana:

od miejsca obsługującego pracowników portu

do miejsca budującego współczesną tożsamość mieszkańców

WYZWANIE SPOŁECZNE – WTEDY ZAUWAŻONO, ŻE SAME REMONTY NIE WYSTARCZĄ.

73 mln zł

przeznaczono na inwestycje

24 mln zł

na działania społeczne

To właśnie ta dysproporcja stała się impulsem do stworzenia bardziej zintegrowanego GPR.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

KLUCZOWY WNIOSEK

Już wtedy zauważono, że same remonty nie wystarczą. Rewitalizacja wymaga równowagi między inwestycjami a działaniami społecznymi.

źródło: fot. UMG

FAZA II (2016–2017)

Najpierw diagnoza, potem projekty

JAK TWORZONO GPR?

- ✓ konsultacje społeczne
- ✓ ankiety
- ✓ warsztaty
- ✓ spacery badawcze
- ✓ ponowne konsultacje projektu

GPR nie jest dokumentem pisany przez urzędników, lecz efektem zorganizowanego dialogu z mieszkańcami.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

CO UJAWNIŁA DIAGNOZA?

PROBLEMY

- negatywny wizerunek dzielnicy
- koncentracja mieszkań socjalnych
- słaba oferta dla młodzieży
- niewystarczające wsparcie seniorów i osób z niepełnosprawnościami
- niska aktywność przedsiębiorcza
- brak oferty kulturalnej

POTENCJAŁY

- tożsamość portowa
- bliskość Martwej Wisły
- Twierdza Wisłoujście
- potencjał rekreacyjny

NAJCIEKAWSZY SYGNAŁ SPOŁECZNY

Mieszkańcy domagali się przywrócenia połączenia promowego z Twierdzą.

Nie chodziło o turystykę. Chodziło o odzyskanie dostępu do miejsca, które traktowali jako część własnej tożsamości.

UCHWAŁA GPR (2017) — INTEGRACJA PROJEKTÓW TWARDYCH I MIĘKKICH

Projekt rewitalizacji obszaru był realizowany w partnerstwie Gminy Miasta Gdańska z Fundacją Społecznie Bezpieczni oraz Stowarzyszeniem 180 Stopni.

Partnerzy zostali wyłonieni w trybie konkursowym.

Realizowane przez nich zadania wynikają bezpośrednio z potrzeb mieszkańców obszaru oraz szczegółowych analiz i konsultacji.

Partnerzy społeczni nie są tu podwykonawcami, lecz współtwórcami programu.

FAZA III (2017–2021)

Nowy Port

INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA jako równorzędny element rewitalizacji

Youth Point (2019) – Przestrzeń dla młodzieży:

- rozwijanie pasji
- wsparcie aktywności społecznej
- przeciwdziałanie wykluczeniu

Klub Aktywnego Mieszkańca (2020) – Centrum Wsparcia Rodzin:

- wsparcie rodziców
- działania dla dzieci
- integracja mieszkańców
- pomoc rodzinom zagrożonym wykluczeniem

CO WYRÓŻNIA MODEL GDAŃSKI?

Najpierw pojawili się animatorzy społeczni
= budowano relacje

Dopiero później ukończono remonty
= budowano infrastrukturę

Rewitalizacja społeczna nie była dodatkiem do inwestycji.
Była odrębnym projektem z własnym budżetem i harmonogramem.

TWIERDZA WISŁOUJŚCIE

Zabytek jako narzędzie zmiany społecznej

FUNKCJA TURYSTYCZNA

- budowa atrakcyjności miejsca
- rozwój ruchu odwiedzających
- poprawa rozpoznawalności dzielnicy

FUNKCJA WIZERUNKOWA

- przełamywanie stereotypów
Nowego Portu
- budowa pozytywnego obrazu dzielnicy

FUNKCJA TOŻSAMOŚCIOWA

- przywracanie więzi mieszkańców
z historią miejsca
- wzmacnianie lokalnej dumy

MODEL FUNKCJONALNY

funkcja
społeczna

funkcja
dziedzictwa

funkcja
turystyczna

funkcja
wizerunkowa

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

ZESTAWIENIE PORÓWNAWCZE

TWIERDZA WISŁOUJŚCIE / NOWY PORT

KOPALNIA IGNACY / NIEWIADOM

 INICJATOR PROCESU	Odgórny (miasto + BRG), z silną partycypacją	Oddolny (stowarzyszenie byłych górników)
 DIAGNOZA SPOŁECZNA	Formalna: sondaże UG, warsztaty, spacerzy badawcze	Nieformalna, wewnątrz środowiska górniczego
 PARTNER SPOŁECZNY	Fundacja Społecznie Bezpieczni + Stow. 180 Stopni	Stowarzyszenie ZK Ignacy → instytucja kultury
 GŁÓWNA GRUPA DOCELOWA	Rodziny dysfunkcyjne, młodzież, seniorzy portowi	Byli górnicy, dzieci, seniorzy, ogólnie mieszkańcy
 ZABYTEK JAKO NARZĘDZIE	Poprawa wizerunku, generator ruchu turystycznego i przebudowy infrastruktury	Umocnienie i zachowanie tożsamości, lokalna duma
 MIERZALNY EFEKT SPOŁECZNY	Zmiana postrzegania dzielnicy, akceptacja planów	Redukcja przestępczości (Europa Nostra)

**W Rybniku społeczność uratowała zabytek.
W Gdańsku zabytek pomaga odbudować społeczność.**

CO JEST PUNKTEM WYJŚCIA REWITALIZACJI?

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

BŁĘDNE MYŚLENIE

Mamy zabytek

Szukamy dla niego funkcji

Piszemy projekt

Remontujemy budynek

Efekt?

Pięknie odnowiony obiekt,
który nie rozwiązuje żadnego
problemu obszaru.

ODWRÓĆ
PUNKT STARTOWY

MYŚLENIE REWITALIZACYJNE

Mamy problem społeczny

Diagnostujemy przyczyny

Szukamy zasobów obszaru

Wykorzystujemy zabytek
jako narzędzie zmiany

Tworzymy funkcje odpowiadające
na potrzeby mieszkańców

Efekt?

Odnowiony zabytek +
trwała zmiana społeczna.

Czy remontujemy zabytek?

Czy rewitalizujemy społeczność i miejsce,
wykorzystując zabytek jako narzędzie?

NIE KAŻDY ZABYTEK PEŁNI TĘ SAMĄ ROLĘ

Każdy obiekt ma inny potencjał, ograniczenia i wpływ na otoczenie.

LOKOMOTYWA REWITALIZACJI

Ikoniczne obiekty o dużym potencjale przyciągania ludzi, inwestycji i uwagi. Mogą uruchomić proces rewitalizacji całego obszaru.

- wysoka rozpoznawalność i wartość symboliczna
- generuje ruch i zainteresowanie
- przyciąga inwestorów i środki publiczne
- wpływa pozytywnie na otoczenie

KLUCZOWE DZIAŁANIE

Mądrze wykorzystać potencjał, myśleć strategicznie i długofalowo.

OBIEKT SPOŁECZNY

Obiekty o szczególnym znaczeniu dla lokalnej społeczności. Wspierają integrację, edukację, kulturę i aktywność mieszkańców.

- wzmacnia więzi społeczne
- przestrzeń dla edukacji i kultury
- odpowiada na potrzeby lokalne
- wspiera aktywność i współzarządzanie

KLUCZOWE DZIAŁANIE

Angażować społeczność, słuchać potrzeb i współtworzyć funkcje.

POTENCJAŁ KOMERCYJNY

Obiekty atrakcyjne dla inwestorów prywatnych, które mogą generować przychody i tworzyć miejsca pracy.

- możliwość generowania zysku
- przyciąga biznes i inwestorów
- tworzy miejsca pracy
- wspiera samofinansowanie utrzymania

KLUCZOWE DZIAŁANIE

Zapewnić realny model biznesowy i elastyczne podejście do funkcji.

OBIEKT TRUDNY DO URATOWANIA

Obiekty w złym stanie technicznym, o niskim potencjale użytkowym i wysokich kosztach ratowania.

- bardzo wysokie koszty
- ograniczony potencjał funkcjonalny
- brak zainteresowania inwestorów
- ryzyko degradacji otoczenia

KLUCZOWE DZIAŁANIE

Podjąć odpowiedzialne decyzje: ratować, adaptować lub – w ostateczności – z godnością pożegnać.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

“ Różne role – jeden cel:
zrównoważona przyszłość naszych miast.

LOKOMOTYWA REWITALIZACJI

EC1 ŁÓDŹ

zdegradowana
elektrociepłownia

adaptacja na ośrodek
kultury, nauki, sztuki
i turystyki

impuls dla
Nowego Centrum
Łodzi

stworzenie nowej
marki miasta

OBIEKT SPOŁECZNY

NIKISZOWIEC

K A T O W I C E

HISTORYCZNE OSIEDLE ROBOTNICZE

unikatowy zespół patronackiego budownictwa górniczego z początku XX wieku, o wyjątkowej wartości architektonicznej i społecznej.

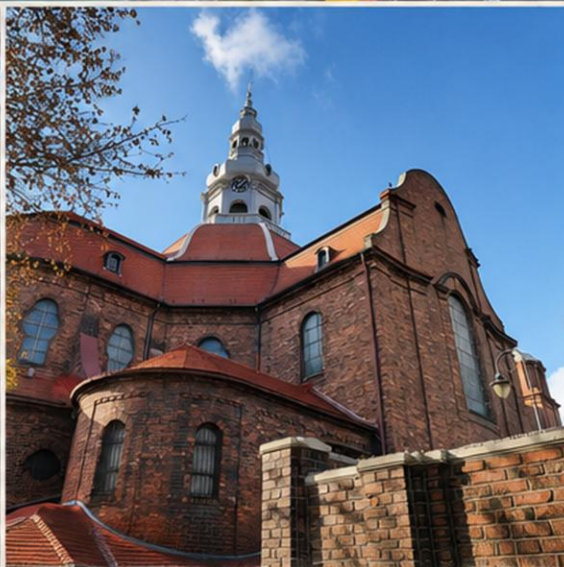
TOŻSAMOŚĆ JAKO NAJWAŻNIEJSZY CZYNNIK INTEGRUJĄCY

silne przywiązanie do miejsca, lokalna kultura, tradycje i rozpoznawalny charakter osiedla stanowią fundament działań rewitalizacyjnych i budowania atrakcyjności dzielnicy.

MIESZKAŃCY JAKO CZYNNIE PARTYCYPUJĄCY

program rewitalizacji powstał w formule warsztatów, konsultacji i spotkań z mieszkańcami. To oni współtworzą zmiany w swojej dzielnicy.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

OBIEKT SPOŁECZNY

CECHOWNIA GLIWICE

HISTORYCZNA CECHOWNIA

element zespołu zabudowań dawnej kopalni Gliwice, zaprojektowanej w 1912 r. przez Georga i Emila Zillmannów.

REWITALIZACJA Z SZACUNKIEM

starannie odnowiony budynek łączy industrialne dziedzictwo z nowoczesnymi rozwiązaniami i komfortem użytkowania.

PRZESTRZEŃ DLA LUDZI

miejsce spotkań, wydarzeń i inspiracji – koncertów, konferencji, warsztatów, wystaw i wernisaży.

EVENTY NA NAJWYŻSZYM POZIOMIE

najbardziej klimatyczna przestrzeń eventowa na Śląsku.

SIEDZIBA EMT-SYSTEMS

tu działa EMT-Systems – największy w kraju ośrodek szkoleń technicznych łączący wiedzę, doświadczenie i innowacje

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

Google Maps

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

POTENCJAŁ KOMERCYJNY

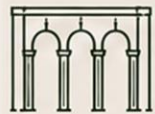
BETONHAUS

POZNAŃ

HISTORYCZNY OBIEKT JAKO MAGNES INWESTYCYJNY

Zabytkowy pawilon wystawowy z 1911 roku przy Parku Wilsona odzyskał życie dzięki prywatnej rewitalizacji i inwestycji.

NOWE FUNKCJE – NOWA WARTOŚĆ MIEJSCA

W wyjątkowych wnętrzach powstały restauracje, kawiarnie, winiarnia oraz przestrzenie usługowe i eventowe.

PRYWATNY KAPITAŁ – PUBLICZNA KORZYŚĆ

Inwestycja stała się impulsem do odnowy całego kwartału Łazarza, zwiększając atrakcyjność i wartość okolicznych terenów.

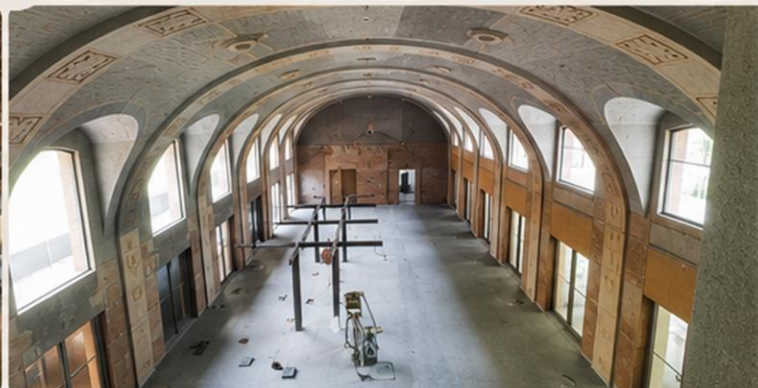
KOMERCJALIZACJA BEZ UTRATY WARTOŚCI ZABYTKOWYCH

Nowe elementy architektoniczne podkreślają historyczny charakter obiektu i harmonijnie wpisują się w dziedzictwo miejsca.

CZĘŚĆ WIĘKSZEGO PROJEKTU PERFUMIARNIA

Betonhaus jest integralnym elementem nowej jakości miasta – łączącej historię, architekturę i współczesne funkcje.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

WIELKI PIEC HUTY „POKÓJ”

OBIEKT TRUDNY

Przebudowa Wielkiego Peca Huty „Pokój” w Rudzie Śląskiej

największy symbol śląskiego przemysłu

monumentalny obiekt od 2020 r. na Europejskim Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego (ERIH)

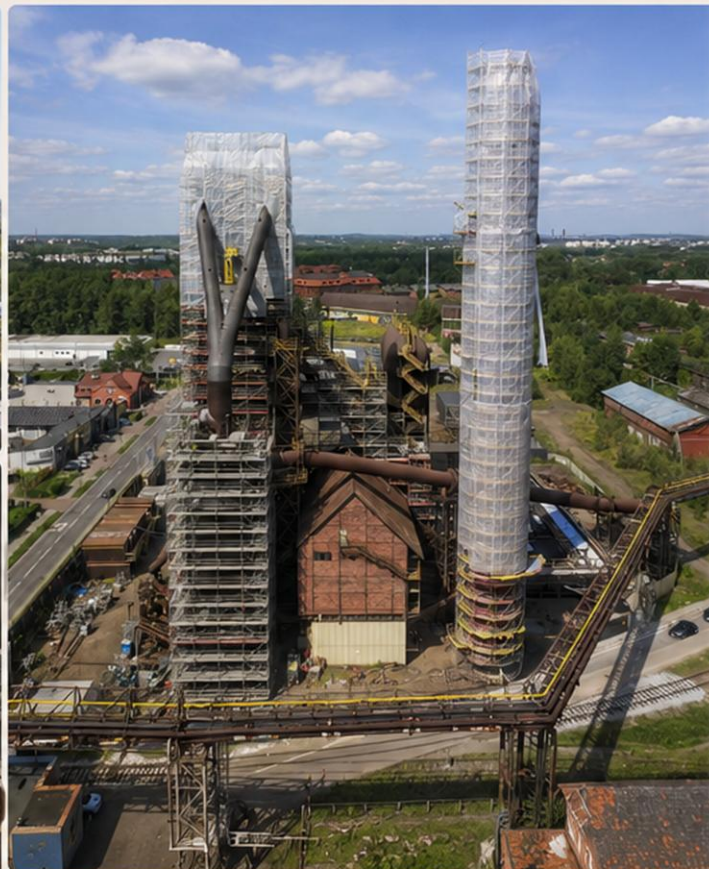

Co powstaje?

platforma widokowa
ścieżka edukacyjna
muzeum w maszynowni i sterowni
strefa relaksu i gastronomii
przestrzeń wystaw i wydarzeń

połączenie historii hutnictwa z nowoczesnym zwiedzaniem

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

GDZIE SZUKAĆ POTENCJAŁU W BUDYNKU ZABYTKOWYM?

Warstwy wartości, które mogą stać się punktem wyjścia rewitalizacji

1. ELEWACJA I DETAL

- ornamenty, gzymsy, sztukateria
- cegła licowa, tynki, boniowania
- podziały okienne
- historyczna stolarka
- szyldy, napisy, światła piwniczne
- ślady dawnych funkcji

POTENCJAŁ: estetyka, tożsamość, rozpoznawalność, atrakcyjność turystyczna

2. KONSTRUKCJA I MATERIAŁY

- drewniane więźby dachowe
- stropy odcinkowe, belkowe
- sklepienia (ceglane, kolebkowe)
- mury ceglane, kamienne
- słupy żeliwne, stalowe
- historyczne technologie

POTENCJAŁ: autentyczność, unikalność, wysoka wartość estetyczna, klimat wewnątrz

3. UKŁAD PRZESTRZENNY

- amfilady, osie widokowe
- wysokie kondygnacje, duże hale
- dziedzińce, podcienia
- klatki schodowe
- przejścia, bramy

POTENCJAŁ: elastyczność funkcjonalna, tworzenie wyjątkowych doświadczeń przestrzennych, integracja funkcji

4. WARSTWY HISTORYCZNE I ŚLADY CZASU

- stare napisy, malowidła, polichromie
- ślady po urządzeniach
- nawarstwienia materiałów
- ślady przebudów, wtórne otwory
- patyna, przetarcia

POTENCJAŁ: autentyczność, narracja historyczna, budowanie klimatu

5. RELACJA Z OTOCZENIEM

- pierzeje ulic, place, dziedzińce
- dominanty, zamknięcia widokowe
- osie komunikacyjne
- relacje z krajobrazem i rzeką
- historyczny układ urbanistyczny

POTENCJAŁ: porządkowanie przestrzeni, aktywizacja otoczenia, rola w strukturze miasta

6. FUNKCJA HISTORYCZNA I PAMIĘĆ SPOŁECZNA

- dawne funkcje obiektu
- wydarzenia, historie, osoby
- pamięć mieszkańców
- symbolika miejsca

POTENCJAŁ: zaangażowanie społeczne, tożsamość lokalna, storytelling

7. POTENCJAŁ ADAPTACYJNY

- duża nośność, wytrzymałość
- otwarte przestrzenie
- modułowość, elastyczność
- możliwość etapowania
- dostępność komunikacyjna

POTENCJAŁ: nowe funkcje, opłacalność inwestycji, długofalowa użyteczność

8. WARTOŚĆ NIEMATERIALNA

- genius loci
- emocjonalne przywiązanie
- lokalna tożsamość
- atmosfera miejsca

POTENCJAŁ: akceptacja społeczna, długotrwały sukces rewitalizacji

ZABYTEK JAKO WIELOWARSTWOWY ZASÓB

ARCHITEKTURA I DETAL

+

MATERIAŁ I KONSTRUKCJA

+

PRZESTRZEŃ I UKŁAD

+

FUNKCJA I ADAPTACJA

+

HISTORIA I PAMIĘĆ

+

RELACJE Z OTOCZENIEM

+

WARTOŚĆ NIEMATERIALNA

PAMIĘTAJ:

Nie wszystko trzeba odtwarzać do stanu idealnego. Czasem największą wartością jest autentyczność i ślady życia budynku.

NAJCZĘSTSZE BŁĘDY

Dobre intencje to za mało. Świadomość to podstawa mądrych decyzji.

“ Czy można wyremontować budynek i jednocześnie zniszczyć jego wartość?

1. ODNOWA FASADOWA

Odświeżona elewacja przykrywa zaniedbane wnętrza. Problem przenosi się w głąb budynku zamiast rzeczywiście go rozwiązać.

2. TERMOMODERNIZACJA NISZCZĄCA DETAL

Ocieplenie bez wycucia prowadzi do utraty detalu architektonicznego, proporcji i charakteru budynku. Zabytek traci swoją duszę.

3. UTRATA AUTENTYCZNOŚCI

Zastępowanie oryginalnych materiałów współczesnymi imitacjami, usuwanie śladów historii. Powstaje produkt, nie dziedzictwo.

4. WYBURZENIA HISTORYCZNEJ SUBSTANCJI

Usuwanie wartościowej tkanki pod pretekstem „rozwoju”. Nieodwracalna strata dla dziedzictwa i tożsamości miejsca.

5. „PLASTIKOWE ZABYTKI”

Sztuczne materiały, udawane detale, efekciarskie oświetlenie. Zabytek staje się dekoracją – pozbawioną głębi i prawdy.

6. GENTRYFIKACJA

Wypieranie dawnych mieszkańców i lokalnych funkcji na rzecz zysków i prestiżu. Miejsce traci swoją społeczność i autentyczny charakter.

7. BRAK FUNKCJI PO REMONCIE

Brak pomysłu na trwałe i potrzebne funkcje prowadzi do ponownej degradacji. Pusty zabytek szybko słabnie i niszczeje.

PAMIĘTAJMY:

Zabytek to nie dekoracja. To nośnik historii i wartości.

Każda ingerencja ma wpływ na przyszłość.

Odpowiedzialna rewitalizacja służy ludziom, historii i miejscu.

Chronimy nie tylko mury, ale znaczenia.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

WSPÓŁPRACA Z KONSERWATOREM

procedury

administracja

*zmiany od
czerwca 2026 r.*

Pałac w Kopicach

fot. H. Niestrój, źródło: wikipedia, CC

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

ZASADY KONSERWATORSKIE (wg. prof. dr hab. B. J. Rouby)

Fundament odpowiedzialnej ochrony dziedzictwa.

1. ZASADY PRIMUM NON NOCERE

Nie podejmuj działań, które mogłyby zaszkodzić zabytkowi lub jego wartościom.

2. ZASADY MAKSYMALNEGO POSZANOWANIA ORYGINALNEJ SUBSTANCJI ZABYTKU I WSZYSTKICH JEGO WARTOŚCI (MATERIALNYCH I NIEMATERIALNYCH)

Zachowaj jak najwięcej oryginalnej substancji zabytku oraz wszystkie wartości zabytku.

3. ZASADY MINIMALNEJ NIEZBĘDNEJ INGERENCJI (POWSTRZYMYWANIA SIĘ OD DZIAŁAŃ NIEKONIECZNYCH)

Intervenuj tylko wtedy, gdy jest to konieczne i w stopniu niezbędnym do zachowania dziedzictwa.

4. ZASADY, ZGODNIE Z KTÓRĄ USUWAĆ NALEŻY TO (I TYLKO TO), CO NA ORYGINAŁ DZIAŁA NISZCZĄCO*

Usuwać wyłącznie elementy i zjawiska, które szkodliwie działają na oryginalną substancję zabytku.

5. ZASADY CZYTELNOŚCI I ODRÓŻNIALNOŚCI INGERENCJI ORAZ ICH ESTETYCZNEGO PODPORZĄDKOWANIA ORYGINAŁOWI (NIEKONKURENCYJNOŚCI)

Nowe elementy powinny być czytelne jako współczesne, ale harmonijnie podporządkowane oryginałowi.

6. ZASADY ODWRACALNOŚCI METOD I MATERIAŁÓW*

Stosuj rozwiązania możliwe do odwrócenia bez szkody dla oryginalnej substancji.

7. ZASADY WYKONYWANIA WSZELKICH PRAC ZGODNIE Z NAJLEPSZĄ WIEDZĄ I NA NAJWYŻSZYM POZIOMIE, WRAZ Z PEŁNĄ DOKUMENTACJĄ WYNIKÓW BADAŃ ORAZ PRZEBIEGU KOLEJNYCH DZIAŁAŃ*

Działaj odpowiedzialnie, opierając się na rzetelnej wiedzy, doświadczeniu i pełnej dokumentacji.

* szczególnie istotne w praktyce konserwatorskiej

“*Konserwacja to nie zamrażanie przeszłości, ale odpowiedzialne przekazywanie jej przyszłości.*”

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

CO WARTO ZACHOWAĆ?

ŚWIADOMA OCHRONA

to nie zamrożenie w czasie,
ale wybór tego, co najcenniejsze

ELEMENTY KRYTYCZNE DO OCHRONY

To fundament tożsamości obiektu – ich utrata oznaczałaby utratę autentyczności.

- konstrukcja nośna
- oryginalne mury i cegła
- detal architektoniczny
- układ przestrzenny
- charakterystyczne otwory okienne i drzwiowe
- oryginalne elementy wyposażenia i rzemiosła

ELEMENTY MOŻLIWE DO PRZEKSZTAŁCEŃ

Mogą być dostosowane do współczesnych potrzeb, przy zachowaniu szacunku do charakteru miejsca.

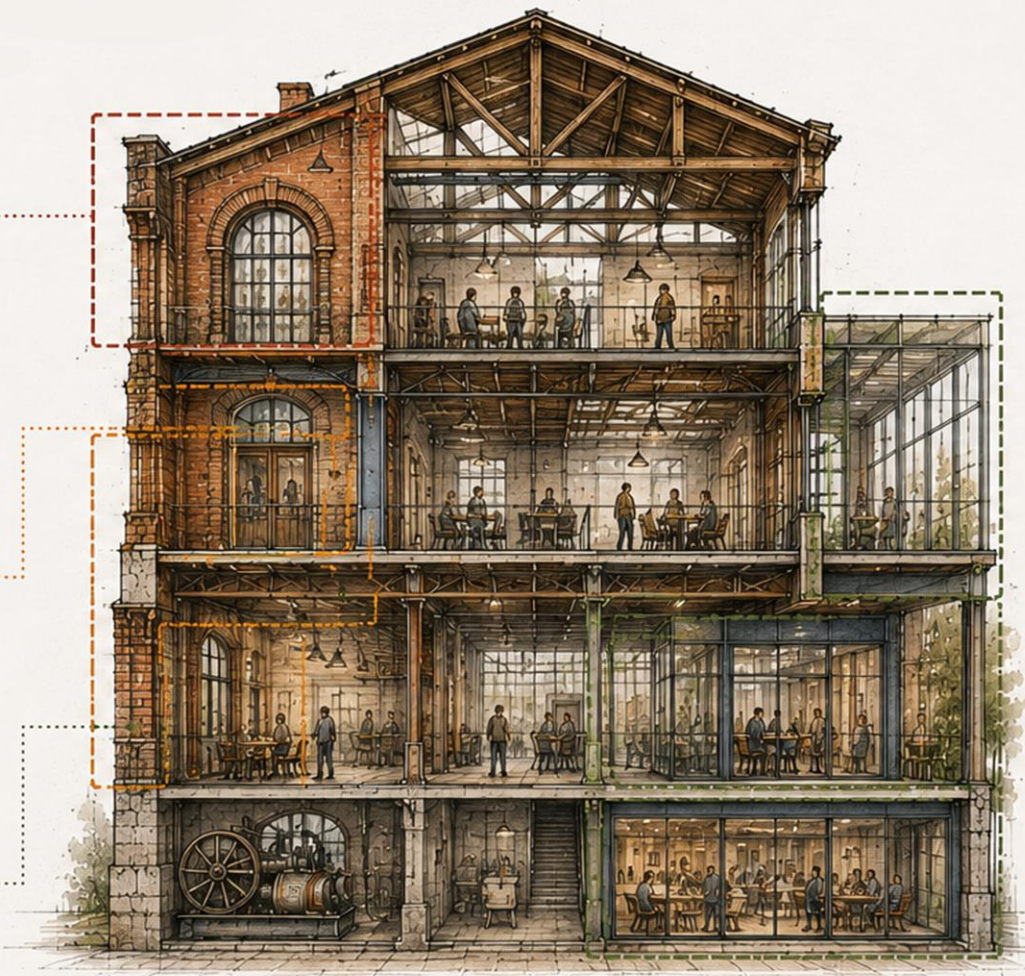
- wtórne ścianki działowe
- posadzki i okładziny
- instalacje i systemy techniczne
- dobudówki i nadbudowy z późniejszych epok
- nieoryginalne otwory i podziaty

ELEMENTY MOŻLIWE DO WSPÓŁCZESNEJ INTERPRETACJI

Nowe interwencje – czytelne, odróżnialne, ale w harmonii z zabytkiem.

- nowe funkcje i układy przestrzenne
- współczesne dobudowy i przeszklenia
- nowe materiały i technologie
- elementy małej architektury

PRZYKŁADY ELEMENTÓW WARTOŚCIOWYCH

CEGLA I MURY ORYGINALNE

patyna, ślady czasu, oryginalna struktura materiału

DETAL ARCHITEKTONICZNY I RZEMIOSŁO

gzymsy, opaski, zworniki, metalowe elementy, stolarka

UKŁAD PRZESTRZENNY I KONSTRUKCJA

czytelny podział wewnątrz, rytm przęseł, słupy, belki, kratownice

MASZYNY I WYPOSAŻENIE

oryginalne urządzenia jako świadectwo funkcji i historii miejsca

KRAJOBRAZ KULTUROWY I OTOCZENIE

relacja z otoczeniem, układ dziedzińców, nawierzchnie historyczne

“

Zachowujemy to, co opowiada historię.

SZACUNEK DLA
AUTENTYCZNOŚCI

CZYTELNOŚĆ
INTERWENCJI

DOPASOWANIE
DO KONTEKSTU

ODWRACALNOŚĆ
DZIAŁAŃ

ZRÓWNOWAŻONY
ROZWÓJ

ZASADY DOBREJ ADAPTACJI

“

Dobra rewitalizacja nie udaje przeszłości,
ale tworzy przyszłość z poszanowaniem tego,
co już istnieje.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

WARSTWY CZASU

HISTORIA ZAPISANA W BUDYNKU

Każdy zabytek to ślad kolejnych epok, funkcji i ludzi.

2020+

WSPÓŁCZESNOŚĆ

nowe adaptacje, technologie, komfort

1970–1990

PRZEBUDOWY POPRZEMYSŁOWE

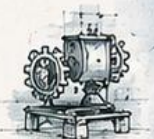
nowe instalacje, zmiany układu, dostosowania

1930–1960

ROZWÓJ PRZEMYSŁU

rozbudowy, nowe konstrukcje, maszyny

1880–1920

POWSTANIE OBIEKTU

D pierwotna funkcja i materiały

Ślady, które budują wartość

NOWE WARSTWY

szklane przeszklenia, tarasy, panele fotowoltaiczne, zielone dachy

ŚLADY PRZEBUDÓW

zamurowane otwory, zmienione podziały okien, nowe ściany działowe, instalacje

INDUSTRIALNY CHARAKTER

stalowe słupy i belki, dźwigary, maszyny, szyny, kratownice

ORYGINALNE ELEMENTY

cegła licowa, detale z żeliwa, stolarka drewniana, posadzki kaflowe, kotły

WARSTWY TWORZĄ UNIKALNOŚĆ

AUTENTYCZNOŚĆ
niepowtarzalne materiały i dokumentacja epoki

TOŻSAMOŚĆ MIEJSCA
obiekt opowiada historię swojego czasu i ludzi

ATRAKCYJNOŚĆ
autentyczność buduje wartość estetyczną i turystyczną

INSPIRACJA
ślady przeszłości mogą stać się punktem wyjścia do nowych idei

CIĄGŁOŚĆ
łączenie historii z przyszłością, z poszanowaniem oryginału

PRZYKŁADOWE ŚLADY

stare napisy i szyldy

przetarcia i patyna

ślady maszyn i urządzeń

polichromie i farby historyczne

nawarstwienia materiałów

przebudowy i adaptacje

zmienione funkcje i użytkownicy

detal architektoniczny z epoki

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY W SŁAWIKOWIE

jako wzorcowa procedura remontowa
na cele społeczne realizowana w ramach działań gminy

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

- 1** DIAGNOZA
- ↓
- 2** UZGODNIENIA KONSERWATORSKIE
- ↓
- 3** DOKUMENTACJA
- ↓
- 4** FINANSOWANIE
- ↓
- 5** USUNIĘCIE ZAGROŻEŃ
- ↓
- 6** PORZĄDKOWANIE ZIELENI
- ↓
- 7** ODTWORZENIE HISTORYCZNEGO UKŁADU
- ↓
- 8** NOWE FUNKCJE SPOŁECZNE
- ↓
- 9** NASADZENIA I ROZWÓJ PARKU

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

1. Etap przygotowawczy – rozpoznanie i planowanie (od 2019 r.)

- ✓ analiza stanu całego zespołu pałacowo-parkowego,
- ✓ konsultacje z ekspertami,
- ✓ uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- ✓ opracowanie „mapy działań” dostosowanej do możliwości finansowych gminy,
- ✓ określenie etapów inwestycji,
- ✓ poszukiwanie źródeł finansowania krajowego i zagranicznego.

Efekt: powstała **długofalowa strategia** rewitalizacji podzielona na część pałacową i parkową.

2. Etap dokumentacyjny dla zabudowy pałacowej

Działania:

- ✓ wykonanie ekspertyzy techniczno-budowlanej oranżerii,
- ✓ opracowanie wizualizacji przyszłego zagospodarowania,
- ✓ przygotowanie dokumentacji dla głównego budynku pałacu,
- ✓ opracowanie projektu budowlanego.

Cel: **rozpoznanie** stanu technicznego i przygotowanie podstaw do przyszłych prac ratunkowych i adaptacyjnych.

3. Inwentaryzacja i diagnoza przyrodnicza

Prace rozpoczęto od szczegółowego rozpoznania zasobu przyrodniczego.

Wykonano:

- ✓ inwentaryzację wszystkich drzew,
- ✓ określenie gatunków,
- ✓ ocenę stanu zdrowotnego,
- ✓ lokalizację każdego drzewa,
- ✓ analizę historycznego układu zieleni.

Najpierw rozpoznano wartość przyrodniczą i historyczną parku, a dopiero później planowano ingerencje.

4. Decyzje konserwatorskie

Na podstawie inwentaryzacji konserwator określił:

Zakres działań:

- ✓ pielęgnację wartościowego drzewostanu,
- ✓ zasady kształtowania zieleni,
- ✓ usunięcie gatunków inwazyjnych,
- ✓ usunięcie drzew chorych,
- ✓ usunięcie wiatrołomów i złomów,
- ✓ przywrócenie historycznych powiązań przestrzennych.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

5. Opracowanie projektu zagospodarowania parku

Założenia projektowe:

- ✓ zachowanie historycznego charakteru założenia,
- ✓ etapowanie inwestycji,
- ✓ dostosowanie zakresu do możliwości finansowych gminy,
- ✓ połączenie ochrony zabytku z funkcjami społecznymi i rekreacyjnymi.

Funkcja docelowa:

- ❖ rekreacja mieszkańców,
- ❖ wypoczynek,
- ❖ turystyka regionalna,
- ❖ edukacja historyczna i przyrodnicza.

6. Pozyskanie finansowania

Uzyskano:

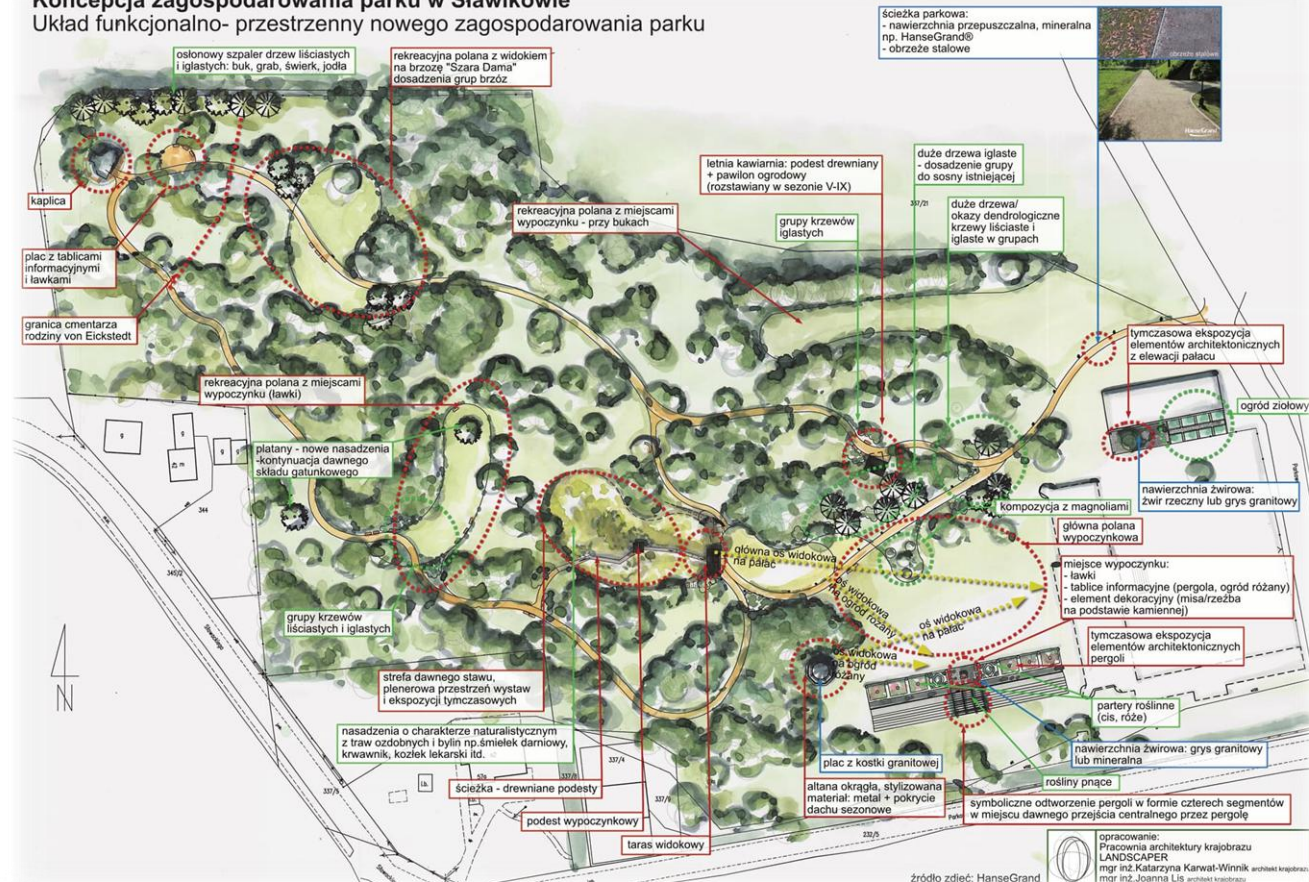
- ✓ środki z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków,
- ✓ dofinansowanie z WFOŚiGW,
- ✓ kolejne środki na rozwój terenów zielonych.

Wniosek:

Najpierw przygotowano dokumentację i uzgodnienia, a dopiero później starano się o finansowanie.

Koncepcja zagospodarowania parku w Sławikowie

Układ funkcjonalno- przestrzenny nowego zagospodarowania parku

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

7. Etap porządkowania i bezpieczeństwa

Pierwsze roboty terenowe dotyczyły usunięcia zagrożeń.

Wykonano:

- ✓ wycinkę drzew obumarłych,
- ✓ usunięcie drzew inwazyjnych,
- ✓ usunięcie jemioły z drzew,
- ✓ karczowanie samosiewów,
- ✓ uporządkowanie terenu,
- ✓ odstonięcie historycznych układów przestrzennych.

Cel: zapewnienie bezpieczeństwa użytkownikom i **przygotowanie terenu pod kolejne etapy.**

Co dalej?

Planowane jest:

- odtworzenie historycznej struktury parku
- wprowadzenie funkcji społecznych i rekreacyjnych
- nasadzenia i odtworzenie wartości przyrodniczych w tym wprowadzenie gatunków wskazanych przez WKZ

NOWELIZACJA USTAWY O OCHRONIE ZABYTEKÓW

ustawa z dnia 9 października 2025 r. – wejście w życie: **3 czerwca 2026 r.**

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

JAK BYŁO?

stan do 2 czerwca 2026 r.

POZWOLENIA KONSERWATORSKIE

- szeroki katalog prac wymagających pozwolenia konserwatorskiego
- wiele czynności wymagało formalnego pozwolenia
- dłuższy czas oczekiwania na decyzję

MILCZĄCE ZAŁATWIENIE SPRAWY

- brak instytucji milczącego załatwienia sprawy
- konieczność uzyskania decyzji administracyjnej

ZIELEŃ ZABYTEKOWA I WYCINKI

- często konieczność uzyskania dwóch decyzji (np. konserwatora + zezwolenia na wycinkę)
- dublowanie procedur wydłużające czas

TERMINY I PROWADZENIE POSTĘPOWAŃ

- ogólne terminy wynikające z KPA
- brak ustawowych terminów dla części czynności konserwatorskich

JAK BĘDZIE?

od 3 czerwca 2026 r.

- ograniczenie katalogu spraw wymagających pozwolenia
- część prac możliwa na podstawie zgłoszenia lub bez konieczności uzyskiwania pozwolenia
- uproszczone procedury – mniej formalności, krótszy czas uzyskania decyzji

- w określonych przypadkach brak stanowiska Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w ustawowym terminie oznacza zgodę (milcząca zgoda)
- nowe terminy i zasady – większa przewidywalność postępowań
- wyłączenia – w przypadkach wskazanych w ustawie

- ograniczenie dublowania procedur
- w wielu przypadkach jedna decyzja zamiast dwóch
- krótsze terminy i prostsze zasady dotyczące zieleni na terenach zabytkowych

- wprowadzenie ustawowych terminów dla kluczowych czynności konserwatorskich
- większa przejrzystość i przewidywalność postępowań
- sprawniejsze procedury – krótszy czas realizacji inwestycji

CEL ZMIAN:

uproszczenie procedur

mniej formalności,
więcej przejrzystości

lepszą współpracą
inwestor – konserwator

szybsze i bardziej
przewidywalne
inwestycje przy zabytkach

ZGŁOSZENIE ZAMIAST POZWOLENIA

Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków od 3 czerwca 2026 r.

NOWOŚĆ

OD 3 CZERWCA 2026 r.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

Zgłoszenie do Wojewódzkiego
Konservatora Zabytków (WKZ)

1		ROBOTY BUDOWLANE W OTOCZENIU ZABYTKU	<ul style="list-style-type: none"> • budowa przyłączy • zagospodarowanie terenu • roboty w otoczeniu wpisanego zabytku
2		PRZENIESIENIE ZABYTKU RUCHOMEGO	<ul style="list-style-type: none"> • elementy wyposażenia • zabytki ruchome wpisane do rejestru • zmiana historycznego wystroju wnętrza
3		ZMIANA SPOSOBU UŻYTKOWANIA	<ul style="list-style-type: none"> • zmiana funkcji obiektu • zmiana sposobu korzystania z zabytku
4		TABLICE, REKLAMY I URZĄDZENIA	<ul style="list-style-type: none"> • reklamy, szyldy • urządzenia techniczne • napisy
5		INNE DZIAŁANIA WPŁYWAJĄCE NA ZABYTEK	<ul style="list-style-type: none"> • działania mogące zmienić wygląd zabytku • działania mogące naruszyć substancję zabytku (z wyłączeniem usuwania drzew lub krzewów z nieruchomości niebędącej parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni)

PROCEDURA – MILCZĄCE ZAŁATWIENIE SPRAWY

ZGŁOSZENIE

do WKZ z opisem planowanych działań
i wymaganymi dokumentami

60 DNI

na wniesienie sprzeciwu
przez WKZ

SPRZECIW WKZ

wniesiony w drodze decyzji
w terminie 60 dni

LUB

BRAK SPRZECIWU

po 60 dniach uznaje się,
że zgoda została udzielona

MOŻNA ROZPOCZĄĆ PRACĘ

realizację działań można rozpocząć
po upływie 60 dni od zgłoszenia

UWAGA!

WKZ może:

- wezwać do uzupełnienia dokumentów i informacji (bieg terminu zostaje przerwany)
- wnieść sprzeciw w drodze decyzji
- wydać wcześniej zaświadczenie o braku podstaw do wniesienia sprzeciwu

Jeśli w ciągu 2 lat od planowanego terminu rozpoczęcia nie rozpoczniesz działań – konieczne będzie ponowne zgłoszenie.

Do zgłoszenia mają zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego.

WKZ może w każdej chwili – przed upływem terminu 60 dni – wydać zaświadczenie o braku podstaw do wniesienia sprzeciwu.

NOWOŚĆ 2026

Jedna decyzja dotycząca usuwania drzew lub krzewów z terenów wpisanych do rejestru zabytków parków, ogrodów i innych form zaprojektowanej zieleni – w odniesieniu do tych samych drzew lub krzewów.

NA CO NADAL POTRZEBNE BĘDZIE POZWOLENIE KONSERWATORSKIE?

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

! POZWOLENIE WKZ WYMAGANE

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

1

PRACE, ROBOTY I USUNIĘCIE ZIELENI

Prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym usunięcie drzewa lub krzewu z parku, ogrodu lub innej formy zaprojektowanej zieleni.

1a

ROBOTY GÓRNICZE

Prowadzenie robót górniczych przy zabytku wpisanym do rejestru.

1b

USUNIĘCIE ZIELENI

Usunięcie drzewa lub krzewu z parku, ogrodu lub innej formy zaprojektowanej zieleni z innego powodu niż prace konserwatorskie i restauratorskie.

3

BADANIA KONSERWATORSKIE

Prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru.

4

BADANIA ARCHITEKTONICZNE

Prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru.

5

BADANIA ARCHEOLOGICZNE

Prowadzenie badań archeologicznych.

6

PRZEMIESZCZANIE ZABYTKU NIERUCHOMEGO

Przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru.

8

PODZIAŁ ZABYTKU NIERUCHOMEGO

Dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru.

12

POSZUKIWANIE UKRYTYCH LUB PORZUCONYCH ZABYTKÓW RUCHOMYCH

Poszukiwanie ukrytych lub porzuczonych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

13

WYDOBYCIE WIELKOGABARYTOWEGO ZABYTKU RUCHOMEGO

Wydobycie wielkogabarytowego zabytku ruchomego, wymagające użycia maszyn budowlanych.

PAMIĘTAJ!

Uzyskanie pozwolenia konserwatorskiego jest nadal wymagane w powyższych przypadkach. Zgłoszenie (z zasadą milczącego załatwienia sprawy) dotyczy wyłącznie działań określonych w art. 36aa ustawy.

od 01.01.2027

POZWOLENIE VS ZGŁOSZENIE

ZMIANY W OCHRONIE ZABYTKÓW OD 3 CZERWCA 2026 R.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

POZWOLENIE

decyzja wojewódzkiego konserwatora zabytków

ZGŁOSZENIE

milczące załatwienie sprawy
(art. 36aa ustawy)

Wymagana decyzja administracyjna.

FORMA ROZSTRZYGNIĘCIA

Brak decyzji.
Zgoda wynika z **braku sprzeciwu** w terminie 60 dni.

Termin załatwienia sprawy zgodnie z Kodeksem postępowania administracyjnego.

TERMIN

60 dni od dnia doręczenia zgłoszenia.

Pełne postępowanie administracyjne.

TRYB POSTĘPOWANIA

Procedura uproszczona – milczące załatwienie sprawy.

Możliwość odwołania od decyzji.

ŚRODKI ZASKARŻENIA

Możliwość odwołania od decyzji sprzeciwu.
(odwołanie przysługuje tak samo, jak na każdą inną decyzję administracyjną).

Organ bada sprawę i wydaje decyzję (zgoda / odmowa).

ROLA WKZ

WKZ bada zgłoszenie i może:

- wnieść sprzeciw w drodze decyzji
- wezwać do uzupełnienia (przerwa bieg terminu)
- wydać wcześniej zaświadczenie o braku podstaw do wniesienia sprzeciwu

Rozpoczęcie działań możliwe po uzyskaniu decyzji zezwalającej.

ROZPOCZĘCIE DZIAŁAŃ

Można rozpocząć po upływie 60 dni, jeśli WKZ nie wniósł sprzeciwu lub po otrzymaniu zaświadczenia.

Termin ważności pozwolenia wskazany w pozwoleniu.

WAŻNOŚĆ

Jeśli działania nie rozpoczną się w ciągu 2 lat od planowanego terminu – wymagane ponowne zgłoszenie.

Zwykle obszerniejsza dokumentacja zgodnie z wymaganiami WKZ.

DOKUMENTACJA

Dokumentacja niezbędna do oceny zgłoszenia. W razie braków – obowiązek uzupełnienia.

POZWOLENIE – TRADYCYJNA PROCEDURA

Pełne postępowanie administracyjne zakończone decyzją. Dłuższe i bardziej sformalizowane.

ZGŁOSZENIE – NOWA PROCEDURA OD 3.06.2026

Szybsza i prostsza. Brak sprzeciwu WKZ w terminie 60 dni oznacza zgodę na realizację działań.

OBIE PROCEDURY CHRONIĄ ZABYTKI

WKZ nadal ma prawo wnieść sprzeciw, gdy planowane działania mogą prowadzić do uszkodzenia lub zniszczenia dziedzictwa kulturowego.

ZABYTEK WPISANY INDYWIDUALNIE DO REJESTRU ZABYTEKÓW

OCHRONA: ELEMENTY ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE

ELEWACJE, DACH, PODZIAŁY,
ELEMENTY WYSTROJU

PIERWOTNE ROZWIĄZANIA
MATERIAŁOWE ORAZ
KOLORYSTYKA ELEWACJI
I POZOSTAŁYCH ELEMENTÓW
ZABYTEKOWYCH

GABARYTY,
KUBATURA

STOLARKA OKIENNA

STOLARKA DRZWIOWA

TRAKT KOMUNIKACYJNY –
KLATKI SCHODOWE,
SIEŃ PRZEJAZDOWA,
PODZIAŁY WEWNĘTRZNE

WPŁYW OTOCZENIA
NA ZABYTEK?

GRANICA OKREŚLONA
W DECYZJI

GRANICA OKREŚLONA W DECYZJI

**PRACE WYMAGAJĄ
POZWOLENIA / ZGŁOSZENIA**

Wszelkie działania ingerujące w substancję zabytku w zakresie wskazanym w decyzji wymagają pozwolenia lub zgłoszenia do właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ochronie podlega autentyczność, wartość historyczna, artystyczna i naukowa oraz integralność zabytku.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

WPIS DO REJESTRU OBSZARU tzw. ochrona obszarowa

OCHRONA: ELEMENTY ZEWNĘTRZNE

ELEWACJE, DACH,
PODZIAŁY,
ELEMENTY WYSTROJU

PIERWOTNE ROZWIĄZANIA
MATERIAŁOWE ORAZ
KOLORYSTYKA ELEWACJI
I POZOSTAŁYCH ELEMENTÓW
ZABYTKOWYCH

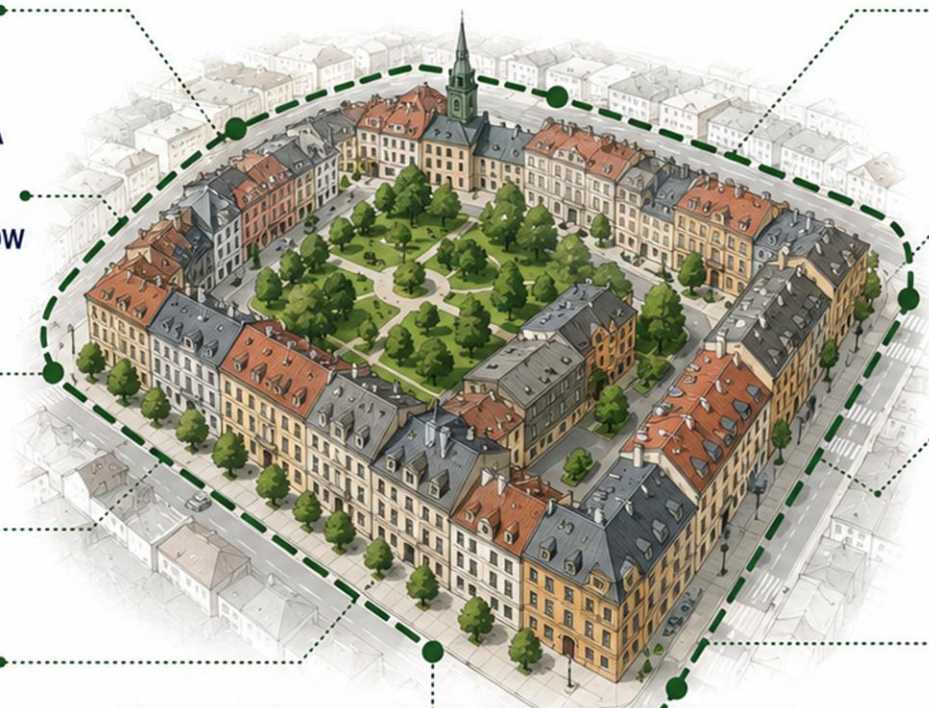
GABARYTY

STOLARKA OKIENNA

STOLARKA DRZWIOWA
ZEWNĘTRZNA

GRANICA WYZNACZONA NP. KWARTAŁEM ULIC, DZIELNICĄ

UKŁAD
URBANISTYCZNO-
ARCHITEKTONICZNY

RELACJE
PRZESTRZENNE

UKŁAD ULIC,
SKWERÓW,
KORELACJA ZIELENI
I ZABUDOWY

GRANICA WYZNACZONA
NP. KWARTAŁEM ULIC,
DZIELNICĄ

**PRACE ZEWNĘTRZNE
WYMAGAJĄ
POZWOLENIĄ / ZGŁOSZENIA**

Wszelkie prace zewnętrzne dotyczące zabytków wpisanych w ramach ochrony obszarowej wymagają uzyskania pozwolenia lub zgłoszenia do właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Celem ochrony obszarowej jest zachowanie historycznego charakteru i ładu przestrzennego całego układu urbanistycznego oraz relacji między zabudową a zielenią i przestrzenią publiczną.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

ADAPTACJA

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

ZASADY ADAPTACJI (wg. prof. dr hab. B. J. Rouby)

Adaptacje do nowych funkcji nie niszczą zabytków,
jeśli przestrzega się reguł:

“
*Adaptacja to sztuka równowagi między
szacunkiem dla przeszłości
a potrzebami współczesności.*

1. ZBIEŻNOŚCI FUNKCJI

z charakterem i warunkami obiektu,
dostosowanej do zabytku,
a nie odwrotnie.

2. BEZINWAZYJNOŚCI PRAC

– bez uszczuplania substancji zabytkowej
i naruszania historycznych nawarstwień –
zakrywać, a nie wyrzucać!

3. NIE NISZCZENIA INTEGRALNOŚCI TECHNICZNEJ

Poszanowanie struktur, systemów
konstrukcyjnych i materiałów.

4. NIE NISZCZENIA INTEGRALNOŚCI ESTETYCZNEJ

prowadzącego do utraty dawności.

5. UŻYTKOWANIA BEZPIECZNEGO

dla materii zabytku.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

POTENCJAŁ ADAPTACYJNY DZIEDZICTWA POPRZEMYSŁOWEGO

Zabytkowe obiekty poprzemysłowe to zasób o unikalnych cechach, który można dostosować do współczesnych funkcji i potrzeb.

DLACZEGO OBIEKTY POPRZEMYSŁOWE MAJĄ DUŻY POTENCJAŁ ADAPTACYJNY?

DUŻE, OTWARTE PRZESTRZENIE

Hale o dużych rozpiętościach i wysokich kondygnacjach dają swobodę aranżacji i elastyczność funkcjonalną.

SOLIDNA KONSTRUKCJA

Trwałe materiały i nośne konstrukcje umożliwiają bezpieczne dostosowanie budynku do nowych obciążeń i technologii.

MODUŁOWOŚĆ I POWTARZALNY UKŁAD

Rytmiczny układ słupów i prześle ułatwia podział przestrzeni oraz etapowanie inwestycji.

AUTENTYCZNY CHARAKTER

Oryginalne materiały, detale i ślady historii tworzą wyjątkową atmosferę i wartość miejsca.

ATRAKCYJNE LOKALIZACJE

Bliskość centrów miast, dostęp do komunikacji i mediów oraz powiązania z historią miejsca.

CO WARTO ZACHOWAĆ I EKSPONOWAĆ?

konstrukcję
stalową / żelbetową

ceglane mury
i ściany

historyczne okna
i otwory

detale
techniczne

urządzenia
i maszyny

napisy, oznaczenia,
ślady czasu

GDZIE SZUKAĆ POTENCJAŁU?

WYSOKOŚĆ I ŚWIATŁO

Możliwość doświetlenia światłem dziennym, instalacji antresoli, nowych stropów.

OTWARTE PRZESTRZENIE

Elastyczność w kształtowaniu funkcji: od przestrzeni wspólnych po podział na mniejsze moduły.

NOŚNOŚĆ I WYTRZYMAŁOŚĆ

Możliwość instalacji nowych funkcji o dużych obciążeniach (np. magazyny, archiwa, produkcja, serwerownie).

PRZESTRZENIE POMOCNICZE I TECHNICZNE

Piwnice, podziemia, zaplecza techniczne – dodatkowy potencjał użytkowy.

MOŻLIWOŚĆ INTEGRACJI ZIELENI I ENERGII

Duże dachy pod instalacje PV, zielone dachy, systemy retencji wody.

ELEMENTY ROZPOZNAWCZE

Kominy, wieże ciśnień, szyldy, bramy – budują tożsamość miejsca i mogą stać się jego symbolem.

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Istniejące przyłącza, szyby windowe, kanały, tory – warto je wykorzystać lub wkomponować w nową funkcję.

RELACJA Z OTOCZENIEM

Dziedzińce, place, tory, woda, krajobraz poprzemysłowy – tworzą wyjątkowy kontekst.

PRZYKŁADOWE NOWE FUNKCJE

KULTURA I EDUKACJA

Muzea, galerie, centra kultury, szkoły artystyczne

GASTRONOMIA I WYPOCZYNEK

Restauracje, foodhale, browary rzemieślnicze, kawiarnie

BIURA I USŁUGI

Biura, coworking, inkubatory przedsiębiorczości, centra technologiczne

MIESZKALNICTWO

Lofty, apartamenty, mikroapartamenty, coliving

SPORT I REKREACJA

Siłownie, ścianki wspinaczkowe, kluby fitness

MAGAZYNY I LOGISTYKA

Magazyny miejskie, centra dystrybucji ostatniej mili

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

KORZYŚCI Z ADAPTACJI OBIEKTÓW PRZEMYSŁOWYCH

ochrona dziedzictwa
i tożsamości miejsca

ożywienie
przestrzeni miejskich

ograniczenie
zużycia zasobów
i emisji CO₂

tworzenie miejsc
pracy i nowych
funkcji

atrakcyjność
inwestycyjna
i turystyczna

PAMIĘTAJ!

Adaptacja nie oznacza zatarcia historii. Największą wartością jest połączenie autentycznego charakteru z nową funkcją, tworzącą unikalne i trwałe miejsca.

ZASADA UDANEJ ADAPTACJI

SZACUNEK
DLA HISTORII

+

ZACHOWANIE
KLUCZOWYCH
ELEMENTÓW

+

WSPÓŁCZESNE
ROZWIĄZANIA
TECHNICZNE

+

NOWA FUNKCJA
DOPASOWANA DO
POTRZEB MIASTA

=

TRWAŁA WARTOŚĆ
DLA MIESZKAŃCÓW
I PRZYSZŁYCH
POKOLEŃ

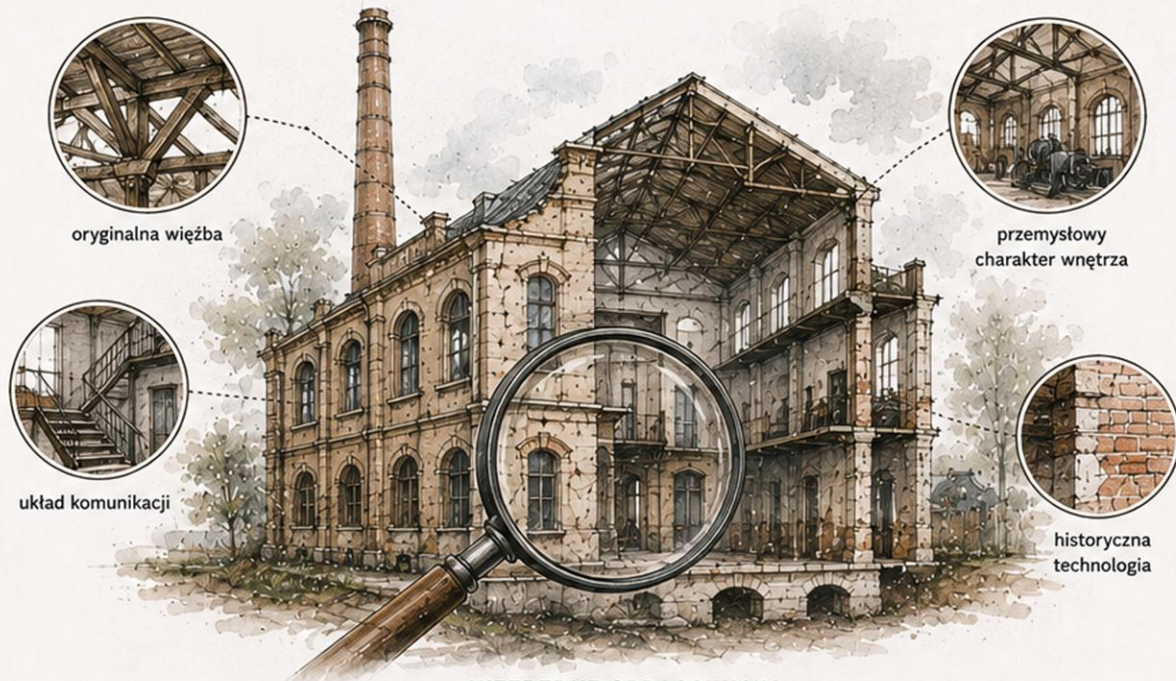
PROCES ADAPTACJI

ROZPOZNANIE: „Z CZYM WŁAŚCIWIE MAMY DO CZYNINIENIA?”

To etap, który najczęściej jest robiony za szybko. A potem zabytek „mści się” w trakcie budowy.

TRZEBA USTALIĆ:

- co stanowi wartość obiektu
- które elementy są autentyczne
- co jest wtórne
- co można zmieniać
- czego absolutnie nie wolno naruszyć

ANALIZA POWINNA OBEJMOWAĆ:

- bryłę
- układ przestrzenny
- konstrukcję
- detal
- materiały
- historyczne nawarstwienia
- relacje z otoczeniem
- krajobraz kulturowy

NIEZBĘDNE OPRACOWANIA

INWENTARYZACJA ARCHITEKTONICZNA

dokładne pomiary i dokumentacja rysunkowa

BADANIA ARCHITEKTONICZNE

rozpoznanie historii obiektu, analiza archiwalna

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

określenie działań ochronnych, harmonogram prac

EKSPERTYZA KONSTRUKCYJNA

ocena stanu konstrukcji, nośności i bezpieczeństwa

EKSPERTYZA PRZECIWPÓŻAROWA

ocena zagrożeń, warunki ochrony p-poż.

ANALIZA ZAWILGOCENIA

określenie źródeł wilgoci i stopnia zawilgocenia

BADANIA MYKOLOGICZNE

wykrycie grzybów, ocena ryzyka biologicznego

ANALIZA DOSTĘPNOŚCI

ocena dostępności dla wszystkich użytkowników

ANALIZA ENERGETYCZNA

ocena efektywności energetycznej obiektu

BADANIA I DOKUMENTACJA

TO PODSTAWA WSZYSTKICH DECYZJI PROJEKTOWYCH.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

PROCES ADAPTACJI ZABYTKU

OKREŚLENIE NOWEJ FUNKCJI – NAJWAŻNIEJSZY MOMENT CAŁEGO PROCESU

NAJCZĘSTSZY BŁĄD:

„Mamy budynek,
wciśniemy do niego funkcję.”

POWINNO BYĆ ODWROTNIE:

„Jaką funkcję ten obiekt jest w stanie
przyjąć bez utraty wartości?”

ZASADA SZACUNKU DLA ZABYTKU

nie walcz
z charakterem
obiektu

nie zmieniaj więcej
niż to konieczne

zachowaj
autentyczność
i wartość

nadaj nowe życie,
ale z poszanowaniem
historii

NOWA FUNKCJA = NOWA HISTORIA,
ALE W TYM SAMYM MIEJSCU

*Dobra funkcja
nie dominuje
zabytku –
uzupełnia go.*

ORYGINALNA TKANKA
ZABYTKOWA

NOWA FUNKCJA
W HARMONII Z OBIEKTEM

PRZYKŁADY FUNKCJI

biuro /
coworking

kultura /
edukacja

hotel /
aparthotel

gastronomia

mieszkania

usługi lokalne

zdrowie /
wellness

DOBRA FUNKCJA WZMACNIA WARTOŚĆ OBIEKTU I ZAPEWNIĄ JEGO TRWAŁOŚĆ NA LATA

OCENA KOMPATYBILNOŚCI FUNKCJI Z ZABYTKIEM

Czy nowa funkcja pasuje do:

skali obiektu?

układu konstrukcyjnego?

wysokości kondygnacji?

doświetlenia?

akustyki?

komunikacji?

nośności stropów?

wymogów PPOŻ?

dostępności?

wymogów sanitarnych?

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

CO DAJE DOBRZE DOBRANA FUNKCJA?

- ✓ ochrona zabytku przez użytkowanie
- ✓ utrzymanie i rozwój wartości obiektu
- ✓ stabilność finansowa inwestycji
- ✓ akceptacja społeczna
- ✓ minimalizacja ingerencji w substancję
- ✓ harmonia między przeszłością a przyszłością

PROCES ADAPTACJI ZABYTKU

ANALIZA TECHNICZNA I „UKRYTE PROBLEMY”

Na tym etapie wychodzi większość kosztownych niespodzianek.

1 KONSTRUKCJA

- • ostabione stropy
- • korozja cegły
- • zniszczone drewno
- • pęknięcia sklepień
- • przeciążenia

2 WILGOĆ

W zabytkach to niemal standard:

- brak izolacji
- podciąganie kapilarne
- zasolenie murów
- kondensacja pary

3 INSTALACJE

Największy „zjadacz przestrzeni”:

wentylacja

klimatyzacja

oddymianie

trasy kablowe

piony sanitarne

W zabytku zwykle:

- nie ma gdzie ich schować
- nie można wszędzie kuć
- nie można obniżyć wszystkich sufitów

CO DAJE DOBRA ANALIZA?

realny obraz stanu obiektu

identyfikacja ryzyk

przewidywalne koszty inwestycji

podstawa decyzji projektowych

bezpieczeństwo techniczne i prawne

ochrona wartości zabytkowych

„
Lepiej odkryć problem na etapie analizy, niż podczas budowy.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

NADBUDOWA ZABYTKU

SZANSA ADAPTACYJNA CZY RYZYKO KONSTRUKCYJNE?

Nadbudowa umożliwia nowe funkcje i rozwój obiektów zabytkowych, ale niesie ze sobą poważne zagrożenia konstrukcyjne i konserwatorskie.

FUNDAMENTY

- ryzyko przeciężenia
- nierównomierne osiadanie

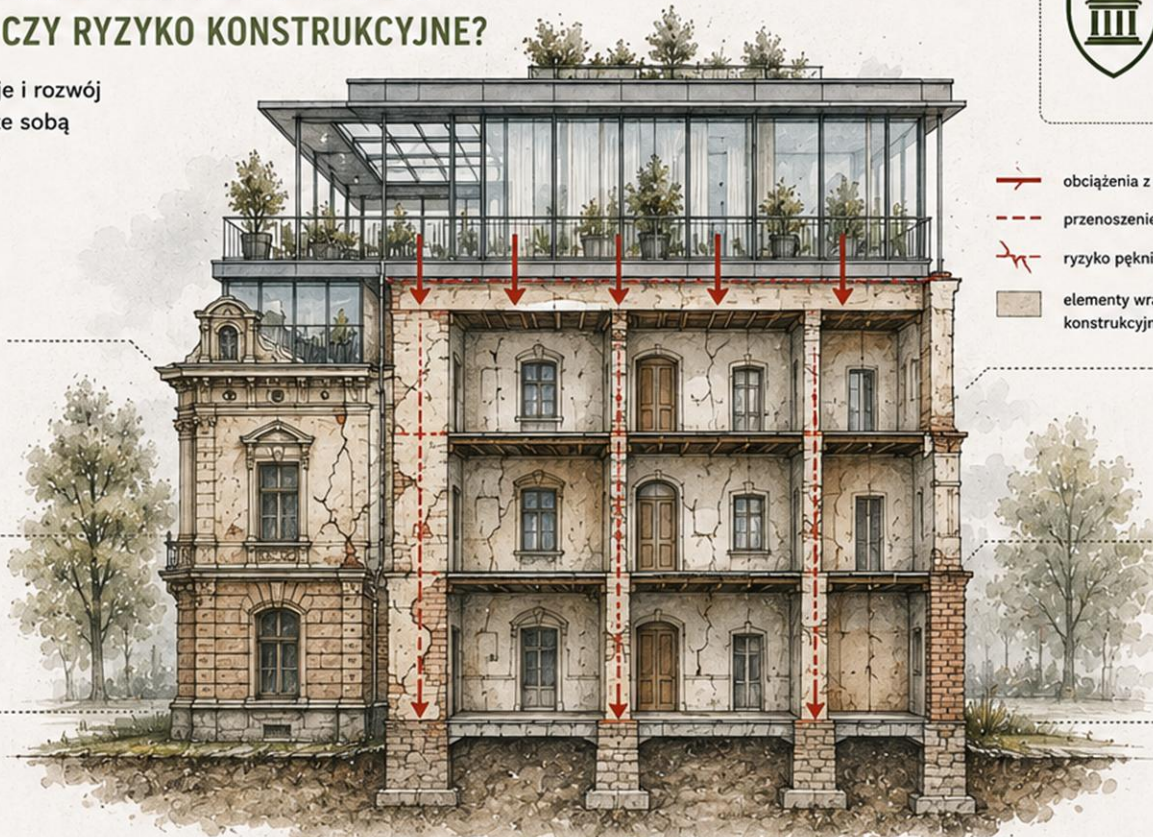
ŚCIANY NOŚNE

- pękanie murów
- utrata stateczności

WIATR I ŚNIEG

- zmiana rozkładu sił
- większa podatność na obciążenia

BEZPIECZEŃSTWO I OCHRONA ZABYTKU

Przed przystąpieniem do prac niezbędne jest wykonanie szczegółowych ekspertyz mykologicznych i budowlanych oraz uzyskanie zgody Konserwatora Zabytków.

— obciążenia z nadbudowy

- - - przeniesienie obciążeń

— ryzyko pęknięć i deformacji

■ elementy wrażliwe konstrukcyjnie

UKRYTE USZKODZENIA

- niezany stan konstrukcji
- degradacja materiałów

POŁĄCZENIE STAREGO Z NOWYM

- naprężenia
- niekompatybilność materiałów

WARTOŚCI ZABYTKOWE

- ingerencja w historyczną substancję
- zmiana sylwetki obiektu i krajobrazu kulturowego

BEZPIECZNY PROCES NADBUDOWY

1. EKSPERTYZY KONSTRUKCYJNE
ocena stanu technicznego całego obiektu

2. BADANIA MATERIAŁOWE I MYKOLOGICZNE
rozpoznanie materiałów, wilgoci i biologii

3. ANALIZY STATYCZNE
ocena nośności, modelowanie obciążeń

4. UZGODNIENIA KONSERWATORSKIE
ochrona wartości zabytkowych i krajobrazu

5. PROJEKT WZMOCNIEN
dobór rozwiązań bezpiecznych dla konstrukcji i zabytku

6. REALIZACJA I MONITORING
kontrola, nadzór i monitoring obciążeń oraz odkształceń

“

W zabytkach problemem nie jest tylko dobudowanie nowej kondygnacji.

Problemem jest bezpieczne przeniesienie nowych obciążeń przez konstrukcję projektowaną często sto lub dwieście lat temu.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

PROCES ADAPTACJI ZABYTKÓW – NAJCZĘSTSZE BŁĘDY

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

PROJEKTOWE

niewzględnienie kwestii dostępności od początku projektowania

projektowanie bez badań

kopiowanie rozwiązań z nowych budynków

nadmierna przebudowa

zbyt agresywne instalacje

niszczenie historycznych układów

PROCEDURALNE

za późny kontakt z konserwatorem

brak uzgodnień etapowych

niepełna dokumentacja

EKONOMICZNE

brak rezerwy finansowej

niedoszacowanie czasu

brak planu utrzymania po inwestycji

SPOŁECZNE

brak konsultacji

„sterylny luksus” zamiast zachowania charakteru miejsca

utrata lokalnej tożsamości

“

**ADAPTACJA TO NIE TYLKO PROJEKT I BUDŻET.
TO ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA PRZYSZŁOŚĆ ZABYTKU,
JEGO WARTOŚCI I SPOŁECZNOŚCI.**

zrozum

dopasuj

szanuj

utrzymuj

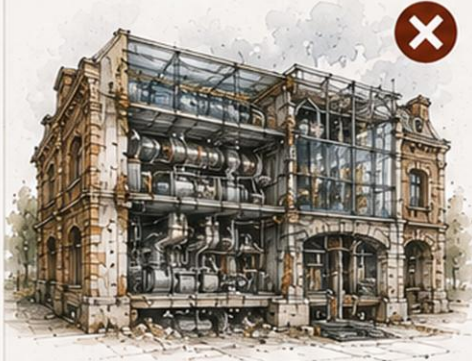
KIEDY ADAPTACJA SIĘ NIE UDA?

NAJLEPSZE INTENCJE NIE WYSTARCZĄ, JEŚLI ZABYTEK NIE JEST ROZUMIANY.

1 GDY FUNKCJA JEST NIEKOMPATYBILNA

Np. próba wciśnięcia:

- intensywnej funkcji handlowej
- nowoczesnego biurowca klasy A
- funkcji wymagającej pełnej klimatyzacji i dużych powierzchni technicznych

SKUTEK:

- przeciążenie konstrukcji i instalacji
- utrata wartości i sensu adaptacji
- koszty nieproporcjonalne do efektu końcowego

2 GDY INWESTOR TRAKTUJE ZABYTEK JAK ZWYKŁY BUDYNEK

To bardzo częsty problem:

„wyburzymy środek, zostawimy elewację”.

EFEKT:

- utrata autentyzmu
- konflikt z konserwatorem
- często utrata sensu ochrony

3 GDY NIE MA TRWAŁEGO MODELU UŻYTKOWANIA

Najbardziej udane adaptacje mają:

- realnego operatora
- stabilny program
- użytkownika
- model finansowania utrzymania

Zabytek bez użytkownika bardzo szybko zaczyna ponownie degradować.

4 GDY IGNORUJE SIĘ FIZYKĘ HISTORYCZNEGO BUDYNKU

- szczelne okna + brak wentylacji
- agresywne osuszanie
- nieprzepuszczalne materiały
- zbyt szybkie wygrzewanie

Historyczne budynki „pracują” inaczej niż współczesne.

“

SUKCES ADAPTACJI TO NIE TYLKO DOBRY PROJEKT. TO ZROZUMIENIE ZABYTKU, JEGO MOŻLIWOŚCI I ODPOWIEDZIALNE DECYZJE NA KAŻDYM ETAPIE.

zrozum

dopasuj

szanuj

utrzymuj

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

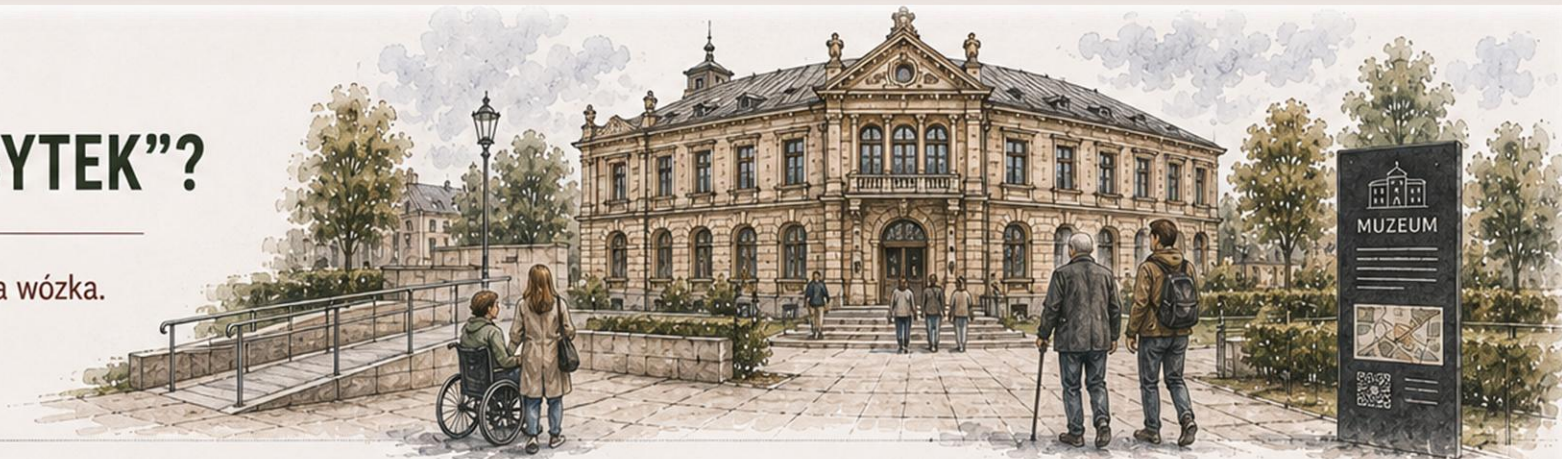
DOSTĘPNOŚĆ ZABYTKÓW

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

CO OZNACZA „DOSTĘPNY ZABYTEK”?

To znacznie więcej niż podjazd dla wózka.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

DOSTĘPNOŚĆ OBEJMUJE:

1. DOSTĘP RUCHOWY

- swobodne poruszanie się po terenie i w obiekcie,
- brak barier architektonicznych,
- odpowiednie ciągi komunikacyjne,
- windy, podjazdy, toalety dostosowane.

2. DOSTĘP SENSORYCZNY

- możliwość odbioru treści przez osoby z różnymi potrzebami,
- rozwiązania dla osób słabowidzących, niewidomych, głuchych i niedosłyszących,
- odpowiednie oświetlenie, kontrasty, pętle indukcyjne, audiodeskrypcja, napisy.

3. DOSTĘP POZNAWCZY

- zrozumiała forma przekazu,
- proste języki,
- jasna nawigacja,
- materiały dostosowane do różnych możliwości poznawczych.

4. DOSTĘP INFORMACYJNY

- rzetelne, aktualne i pełne informacje o obiekcie,
- dostępność informacji w różnych formatach (tekst, audio, wideo, easy to read, PJM),
- czytelne oznakowanie.

5. DOSTĘP KOMUNIKACYJNY

- możliwość komunikacji i uczestniczenia,
- życzliwa i przeszkolona obsługa,
- kontakt dopasowany do potrzeb odwiedzających.

DOSTĘPNY ZABYTEK TO TAKI, KTÓRY JEST OTWARTY DLA WSZYSTKICH –
z szacunkiem dla człowieka i wartości dziedzictwa.

JAKIE SĄ NAJWIĘKSZE PROBLEMY ZABYTKÓW?

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

1. HISTORYCZNE UKŁADY PRZESTRZENNE

Zabytki często mają:

- wysokie progi
- schody
- wąskie przejścia
- nierówne posadzki
- małe pomieszczenia
- wielopoziomowe układy

I bardzo często właśnie te elementy stanowią wartość zabytkową.

2. OGRANICZENIA KONSTRUKCYJNE

Problemy:

- brak miejsca na windę
- słabe stropy
- zabytkowe sklepienia
- ograniczenia nośności

Wprowadzenie nowych elementów jest często bardzo trudne lub niemożliwe.

3. OCHRONA SUBSTANCJI ZABYTKOWEJ

Nie można dowolnie:

- wyburzać ścian
- poszerzać otworów
- zmieniać historycznej komunikacji
- usuwać schodów
- niszczyć detal

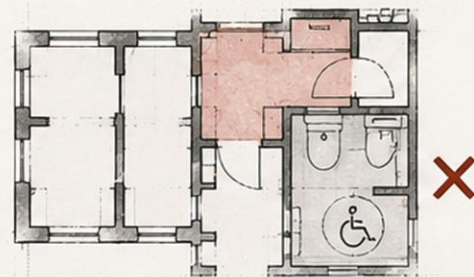
Każda ingerencja musi szanować autentyczną substancję i wartości zabytku.

4. OGRANICZENIA PRZECIWOŻAROWE I TECHNICZNE

Nowoczesne wymagania:

- ewakuacja
- szerokości przejść
- instalacje
- toalety dostępne

często są bardzo trudne do pogodzenia z historyczną strukturą.

DOSTĘPNOŚĆ W ZABYTKACH TO SZUKANIE RÓWNOWAGI między nowoczesnymi wymaganiami a ochroną dziedzictwa.

ROZWIĄZANIA MUSZĄ BYĆ INDYWIDUALNE i wynikać z analizy konkretnego obiektu.

KIEDY PEŁNA DOSTĘPNOŚĆ MOŻE BYĆ NIEMOŻLIWA?

W praktyce bywają sytuacje, gdy pełne dostosowanie zniszczyłoby wartości zabytkowe.

średniowieczna wieża

fortyfikacje

ciasne układy historyczne

obiekty archeologiczne

drewniane konstrukcje o ograniczonej nośności

DOSTĘPNOŚĆ NIE ZNACZY WSZĘDZIE.

DOSTĘPNOŚĆ ZNACZY MĄDRZE I ODPOWIEDZIALNIE.

CO WTEDY?

Współczesne podejście konserwatorskie mówi: należy zapewnić **maksymalny możliwy poziom dostępności**, bez niszczenia autentyzmu.

TO OZNACZA CZASEM:

dostęp częściowy

udostępnienie wybranych poziomów lub stref

dostęp alternatywny

inne trasy dojścia, wejścia boczne, obejścia terenu

dostęp cyfrowy

wirtualne spacery, modele 3D, multimedia, zasoby online

prezentacja zdalna

transmisje online, webinaria, zdalne lekcje i oprowadzania

udostępnienie wybranych stref

części dostępne dla odwiedzających, pozostałe chronione

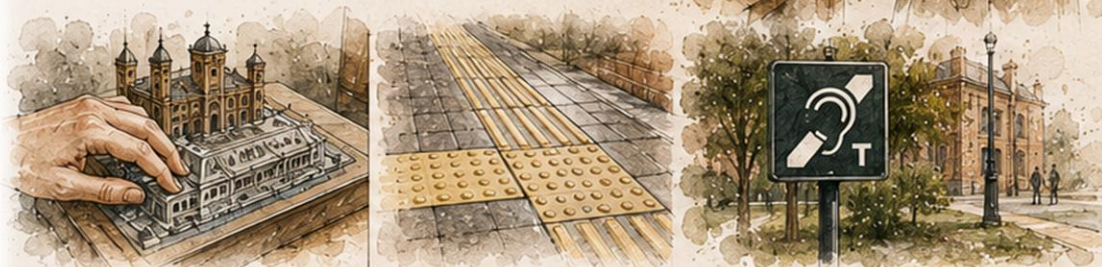

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

DOSTĘPNOŚĆ SENSORYCZNA

MOŻLIWE DZIAŁANIA:

- audiodeskrypcja
- tyflografiki
- modele dotykowe
- ścieżki prowadzące
- kontrastowe oznaczenia
- napisy
- pętle indukcyjne
- systemy wspomaganie słuchu

TE DZIAŁANIA ZWYKLE:

- są mało inwazyjne
- nie niszczą substancji zabytkowej
- znacząco poprawiają dostępność

DOSTĘPNOŚĆ POZNAWCZA

PROBLEMY:

- skomplikowana orientacja
- nadmiar informacji
- nieczytelne komunikaty

POMAGAJĄ:

- proste oznaczenia
- czytelna identyfikacja wizualna
- logiczne trasy
- intuicyjna komunikacja

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

DOSTĘPNOŚĆ ZABYTKÓW - NAJCZĘSTSZE BŁĘDY

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

1 DODAWANIE DOSTĘPNOŚCI NA KOŃCU PROJEKTU W CELU SPEŁNIENIA PRZEPISÓW

Efekt:

- przypadkowe rampy,
- fatalna estetyka,
- konflikt z konserwatorem.

Dostępność trzeba projektować od początku, żeby nie zignorować potrzeb użytkowników.

2 AGRESYWNE PRZEBUDOWY

- wyburzenie historycznych schodów,
- niszczenie układów wnętrz,
- nadmierne poszerzanie otworów.

3 POZORNA DOSTĘPNOŚĆ

- platforma stale zepsuta,
- wejście „od zaplecza”,
- konieczność wołania obsługi,
- brak samodzielności użytkownika.

Formalnie „jest dostępność”.
Praktycznie – nie ma.

4 KONFLIKT ESTETYCZNY

Nowe elementy:

- muszą być przemyślane
- nie powinny udawać historycznych,
- ale też nie mogą dominować zabytku.

To bardzo delikatna równowaga.

JAK PROJEKTOWAĆ DOSTĘPNY ZABYTEK?

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

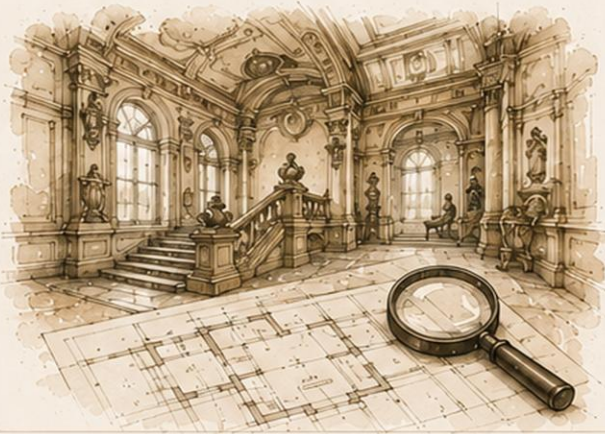
ETAP 1

ROZPOZNANIE WARTOŚCI ZABYTKOWYCH

Najpierw trzeba ustalić:

- które elementy są kluczowe,
- gdzie możliwa jest ingerencja,
- które strefy mają największą wartość historyczną.

Bez tego łatwo zniszczyć najcenniejsze fragmenty.

ETAP 2

ANALIZA POTRZEB UŻYTKOWNIKÓW

Należy rozpatrzyć:

- osoby z niepełnosprawnością ruchową,
- osoby niewidome,
- słabowidzące,
- niesłyszące,
- neuroróżnorodne,
- seniorów,
- dzieci.

Dostępność nie oznacza wyłącznie „wózka”.

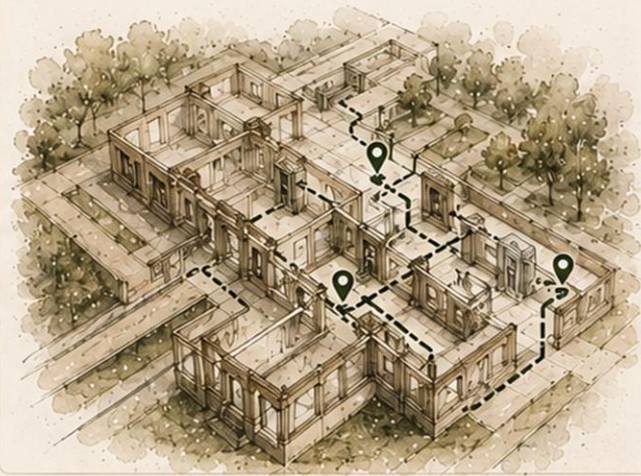

ETAP 3

ANALIZA TRAS I DOŚWIADCZENIA UŻYTKOWNIKA

Najważniejsze pytania:

- czy użytkownik może samodzielnie i godnie korzystać z obiektu?
- do których części obiektu dostęp jest niezbędny?
- czy można dopasować trasy turystyczne ze względu na bariery architektoniczne?

NAJWAŻNIEJSZA ZASADA – DOSTĘPNOŚĆ PROJEKTUJE SIĘ INDYWIDUALNIE.

Nie istnieje: uniwersalna platforma, jeden typ windy, „gotowy pakiet dostępności”.

Każdy zabytek wymaga osobnej strategii.

TERMOMODERNIZACJA

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

JAK DZIAŁA HISTORYCZNA PRZEGRODA?

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

1. TRADYCYJNE MATERIAŁY

CEGLA WAPNO DREWNO KAMIEŃ

TYNKI
WAPIENNE

są:

POROWATE

DYFUZYJNIE OTWARTE

HIGROSKOPIJNE

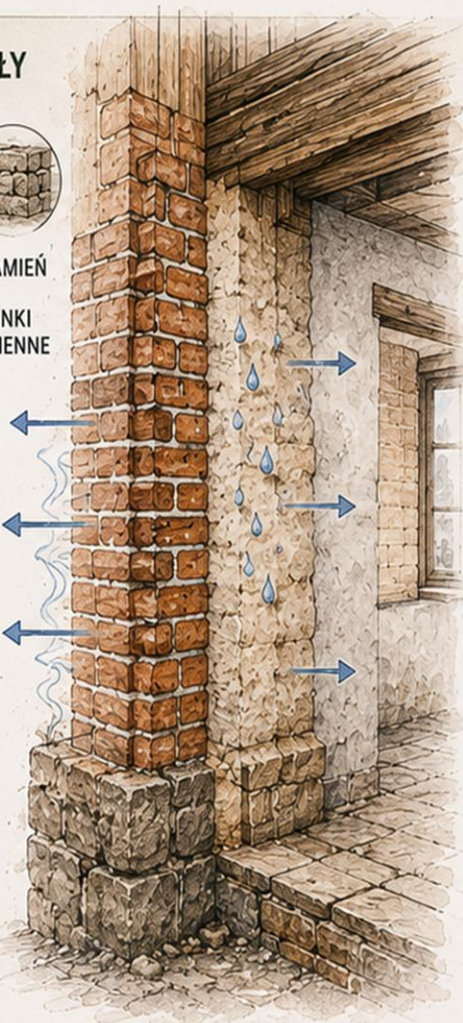
Potrafia:

CHŁONAĆ WILGOĆ

MAGAZYNOWAĆ JĄ

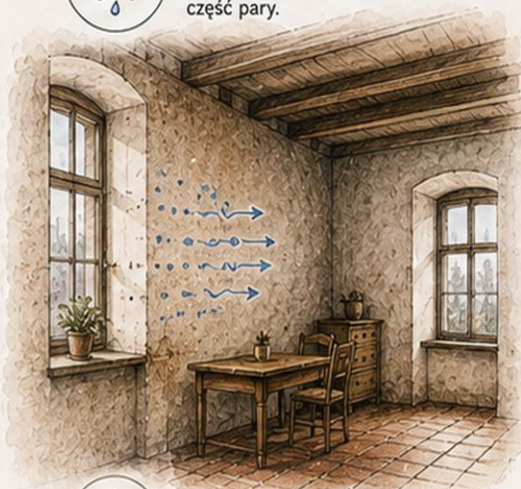
ODDAWAĆ JĄ STOPNIOWO

2. TO DZIAŁA JAK „BUFOR WILGOTNOŚCI”

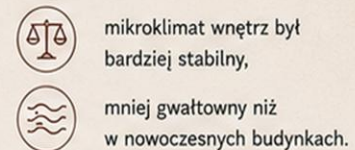

Gdy wilgotność wzrasta:
materiały przejmują
część pary.

Gdy powietrze staje się suche:
oddają ją z powrotem.

Dzięki temu:

mikroklimat wewnątrz był
bardziej stabilny,

mniej gwałtowny niż
w nowoczesnych budynkach.

3. CO NISZCZY TEN MECHANIZM?

Najczęściej:

FARBY AKRYLOWE

CEMENTOWE TYNKI

STYROPIAN

SZCZELNE OKŁADZINY

FOLIE PAROIZOLACYJNE
UŻYTE BEZ ANALIZY

Historyczna przegroda „oddycha”.
Pozwala wilgoci krążyć: w naturalny sposób.

Zablokowanie tej zdolności prowadzi do zawilgocenia,
pleśni, soli i degradacji materiałów.

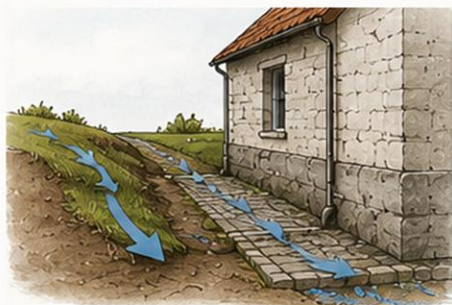
HISTORYCZNE BUDOWNICTWO – 4 ZASADY OCHRONY PRZED WILGOCIĄ

Sprawdzone przez wieki. Naturalne, skuteczne, trwałe.

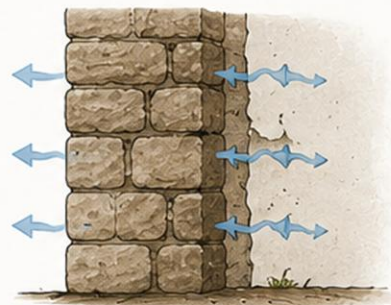
Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

1 NIE ZATRZYMYWAĆ WODY PRZY BUDYNKU

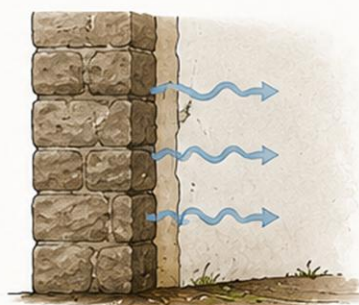
- Odpowiednie ukształtowanie terenu
- Spadki od budynku
- Okapy chroniące ściany
- Brak szczelnych opasek betonowych

2 STOSOWAĆ MATERIAŁY PAROPRZEPUSZCZALNE

- Zaprawy wapienne i wapienno-pucolanowe
- Tynki wapienne
- Naturalne materiały: kamień, cegła, drewno
- Brak materiałów szczelnych

3 UMOŻLIWIĆ WYSYCHANIE MURÓW

- Tynki otwarte dyfuzyjnie
- Warstwy odparowujące
- Wentylacja pomieszczeń
- Brak szczelnych powłok i farb

4 ODPROWADZAĆ WILGOĆ DRENAŻEM I KSZTAŁTEM TERENU

- Drenaż opaskowy i rowy odwadniające
- Warstwy żwirowe i odsączające
- Naturalne materiały przepuszczalne
- Odprowadzenie wody poza obrys budynku

DLACZEGO POWSTAJĄ PROBLEMY W ZABYTKACH?

Nie dlatego, że historyczne rozwiązania były złe,
lecz dlatego, że zastąpiono je materiałami szczelnymi.

✘ BETONOWE OPASKI I PODWYŻSZENIE TERENU

Woda zatrzymywana przy murze

✘ ZAPRAWY CEMENTOWE I TYNKI CEMENTOWE

Brak paroprzepuszczalności, wilgoć uwięziona w murze

✘ SZCZELNE IZOLACJE BITUMICZNE I FOLIE

Izolacje „odcinają” mur od możliwości wysychania

✘ FARBY I POWŁOKI SZCZELNE

Wilgoć nie może odparować, powoduje zniszczenia

✘ BRAK DRENAŻU I ZŁY SPŁYW WÓD OPADOWYCH

Nadmiar wody w gruncie, zawilgocone fundamenty

SKUTKI:

- Wilgoć w murach
- Wykwity soli
- Łuszczenie tynku i farb
- Zagrzybienia
- Osłabienie konstrukcji
- Postępująca degradacja

SZANUJMY HISTORIĘ BUDYNKU – WRACAJMY DO ZASAD, KTÓRE JĄ TWORZĄ.

NATURALNA GOSPODARKA WILGOCIĄ TO KLUCZ DO TRWAŁOŚCI ZABYTKÓW.

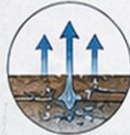
WILGOĆ – NIEWIDZIALNY WRÓG

SKĄD SIĘ BIERZE?

Z OPADÓW

deszcz wnika przez nieszczelności, spoiny, uszkodzony tynk, detale.

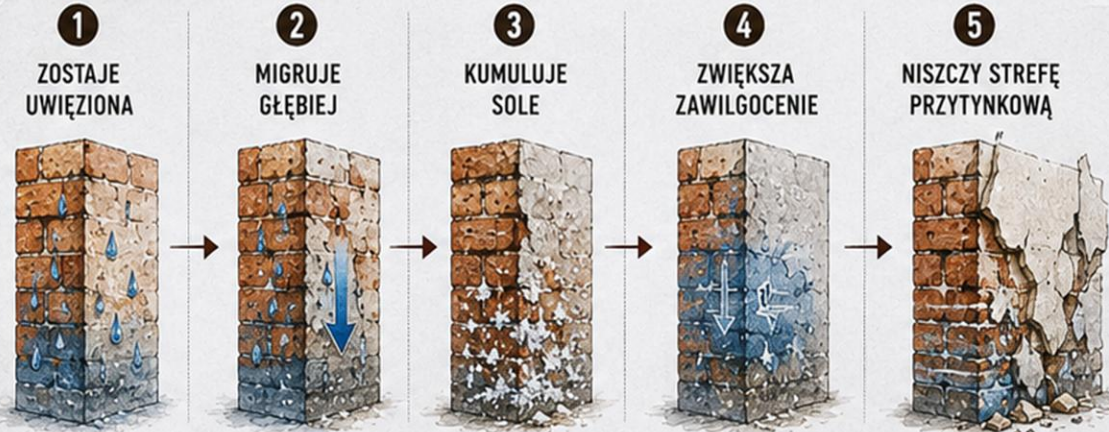
PODCIĄGANIE KAPILARNE Z GRUNTU

woda z gruntu wnika w pory muru i podciąga się ku górze.

W STARYCH BUDYNKACH DZIAŁA PO CICHU, ALE NISZCZY OD ŚRODKA

ALE ZAMIAST ODPAROWAĆ...

WILGOĆ DZIAŁA POWOLI, ALE NIEUSTANNIE – OSŁABIA MATERIAŁY, POWODUJE TRWAŁE USZKODZENIA I UTRATĘ WARTOŚCI ZABYTKU.

PARADOKS

TYNK WYGLĄDA „MOCNO”,
A CEGŁA POD NIM...

...DOSŁOWNIE SIĘ
ROZPADA.

TYPOWE OBJAWY

ODPARZENIA
TYNKU

WYKWITY
SOLI

ŁUSZCZENIE
CEGŁY

MOKRE PASY
PRZY COKOLE

ZIMNE
ŚCIANY

ODPADAJĄCA
FARBA

GRZYBY I PLEŚNIE
OD ŚRODKA

KLUCZ DO OCHRONY ZABYTKU? USUNĄĆ PRZYCZYNY, UMOŻLIWIĆ PAROWANIE, ZADBAĆ O IZOLACJĘ I ODDYCHANIE MURU.

WILGOĆ W ZABYTKACH – ZROZUMIEĆ PROBLEM

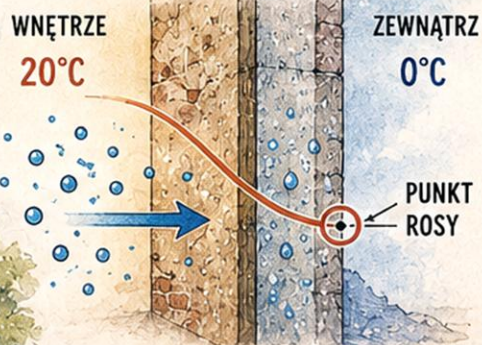
Punkt rosy • Kondensacja pary • Przemarzanie ściany

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

1 PUNKT ROSY

To temperatura, w której para wodna zawarta w powietrzu zamienia się w wodę.

- 1 Ciepłe, wilgotne powietrze z wnętrza przenika w głąb ściany.
- 2 W miejscu, gdzie temperatura spada poniżej punktu rosy, para skrapla się w wodę.
- 3 Wilgoć pozostaje w ścianie i powoduje jej zawilgocenie oraz uszkodzenia.

2 KONDENSACJA PARY

Para wodna z powietrza skrapla się na zimnych powierzchniach.

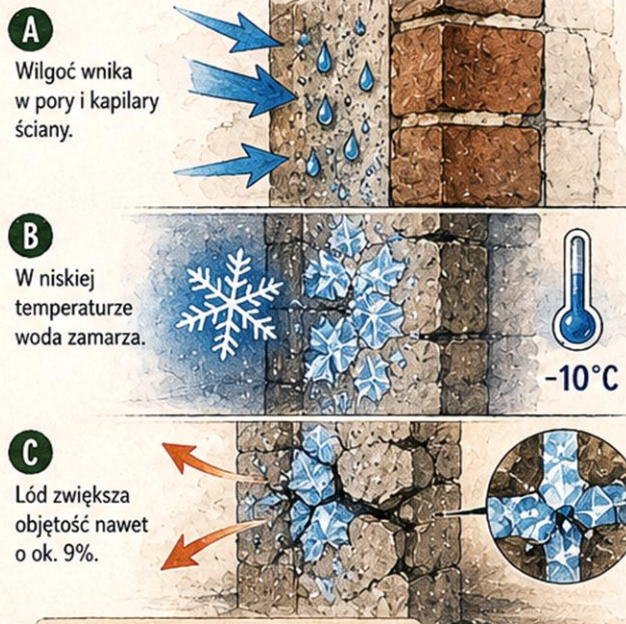

JAK POWSTAJE?

- 1 Ciepłe, wilgotne powietrze ma dużą ilość pary wodnej.
- 2 Gdy zetknie się z zimną powierzchnią (np. szybą, ościeżem, murem) – ochładza się.
- 3 Para nie może utrzymać się w powietrzu i skrapla się w krople wody.
- 4 **Skutek:** zawilgocenie, pleśń, uszkodzenia materiałów.

3 PRZEMARZANIE ŚCIANY

Woda w porach materiału zamarza i zwiększa swoją objętość.

Powtarzające się zamarzanie i odmarzanie prowadzi do:

- kruszenia tynku i cegieł
- spękań i ubytków
- osłabienia konstrukcji

DLACZEGO TO WAŻNE?

Wilgoć + mróz + czas
= poważne uszkodzenia
zabytkowej substancji.

Im lepsze zrozumienie
zjawisk, tym lepszy
ochrona zabytków.

Dlatego potrzebne są:
analizy, odpowiednie
materiały i rozwiązania.

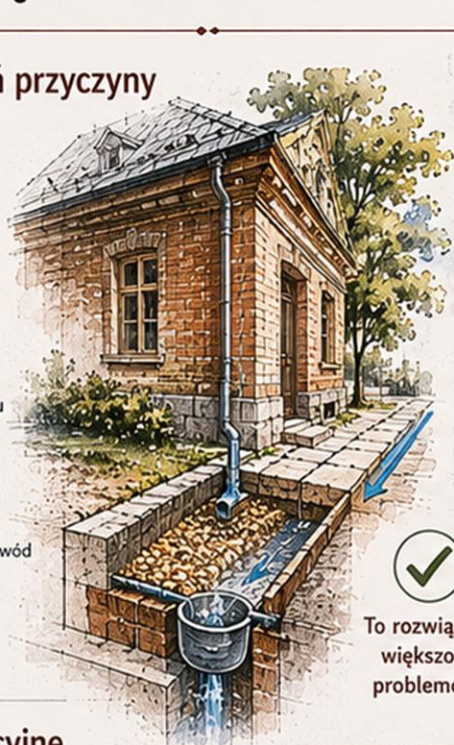

Chronimy nie tylko ściany,
ale i ich historyczną duszę.

ROZWIĄZANIA – JAK DZIAŁAĆ WŁAŚCIWIE?

Najpierw usuń przyczyny

- odwodnienie
- dachy
- rynny
- opaski wokół budynku
- wentylacja
- odprowadzenie wód

To rozwiązuje większość problemów.

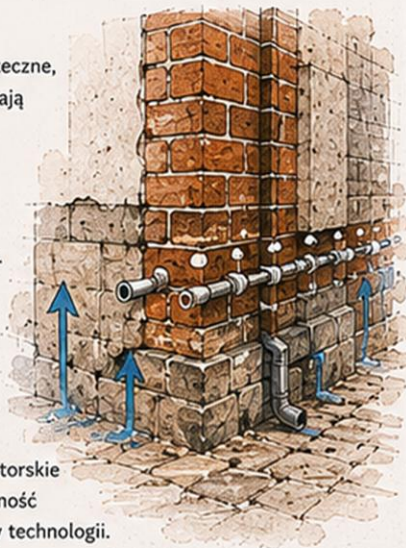

Ostrożnie z izolacjami poziomymi!

- iniekcje bywają skuteczne, ale nie zawsze działają w grubych murach,
- mogą zaburzać transport wilgoci,
- bywają nadużywane.

Wytyczne konserwatorskie podkreślają konieczność indywidualnej oceny technologii.

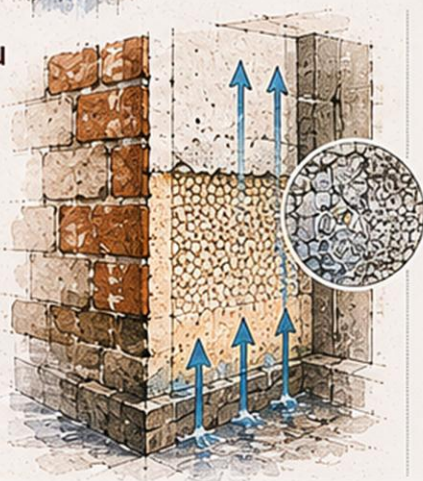
Tynki renowacyjne ≠ rozwiązanie problemu

Bardzo częsty błąd:

„Założmy tynk renowacyjny i będzie dobrze.”

 Tynk nie usuwa źródła wilgoci.

 Tylko pomagają zarządzać solami i odparowaniem.

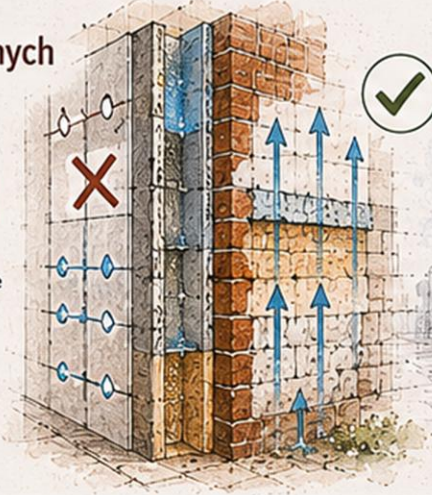
Unikaj materiałów nieprzepuszczalnych

Najbardziej problematyczne:

- szczelne farby
- styropian
- cementowe tynki
- folie blokujące dyfuzję

Historyczny mur powinien mieć możliwość oddawania wilgoci.

NATURALNY CYKL PRZEWIETRZANIA

Dawne budynki były...
nieszczelne.

Ale:
ta „nieszczelność”
była częścią systemu
działania budynku.

SKĄD BRAŁA SIĘ WYMIANA POWIETRZA?

Przez:

nieszczelne
okna

drzwi

kominy

piece

poddasza

szczeliny
konstrukcyjne

Powietrze stale krążyło.

CO TO DAWAŁO?

Usuwanie:

wilgoci

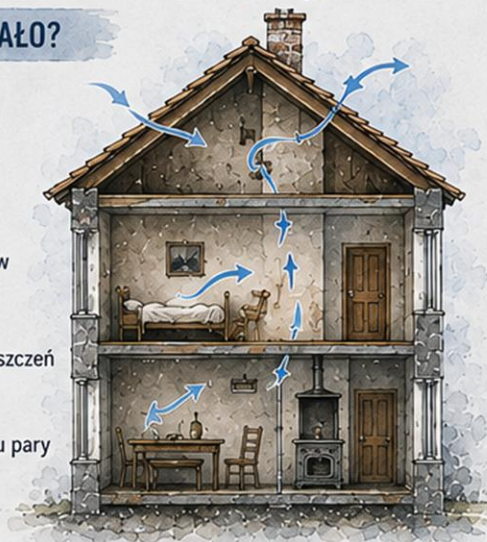
zapachów

zanieczyszczeń

nadmiaru pary
wodnej

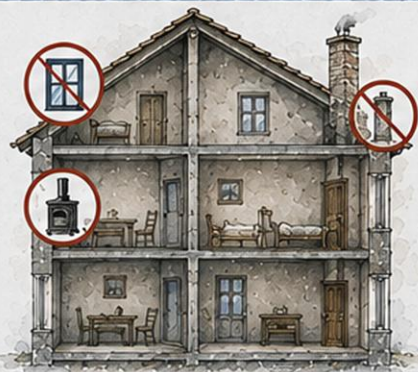

CO SIĘ DZIEJE PO MODERNIZACJI?

TYPOWY SCENARIUSZ:

- ✘ szczelne okna
- ✘ brak nawiewu
- ✘ zlikwidowane piece
- ✘ zamknięte kominy

EFEKT:

powietrze
przestaje krążyć

rośnie wilgotność

pojawia się pleśń

... I UŻYTKOWNIK MÓWI:

„Po remoncie
zrobił się grzyb.”

BARDZO CZĘSTO:
to nie „stary budynek”,
tylko źle przeprowadzona
modernizacja.

Budynek musi
oddychać.

Nie chodzi o szczelność,
tylko o kontrolowaną
wymianę powietrza.

Szanujmy naturalny
sposób działania
zabytkowych budowli.

Dobrze zaprojektowana
modernizacja = zdrowy
budynek i zadowoleni
mieszkańcy.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

OKNA – WYMIENIAĆ CZY NAPRAWIAĆ?

Wytyczne konserwatorskie zwykle preferują:
zachowanie i poprawę istniejącej stolarki.

DLACZEGO?

Bo historyczne okna:

mają wartość zabytkową,

często są lepsze jakościowo niż współczesne tanie systemy.

DOBRE PRAKTYKI

RENOWACJA

OKNA SKRZYNKOWE

USZCZELNIENIE

DODATKOWE PRZESZKLENIE WEWNĘTRZNE

SZYBY ZESPOLONE CIENKOPROFILOWE

ZACHOWUJEMY AUTENTYCZNOŚĆ,
POPRAWIAMY FUNKCJONALNOŚĆ.

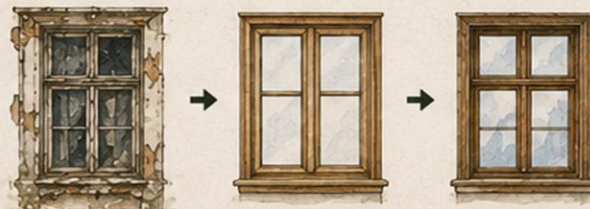
NAPRAWA I RENOWACJA

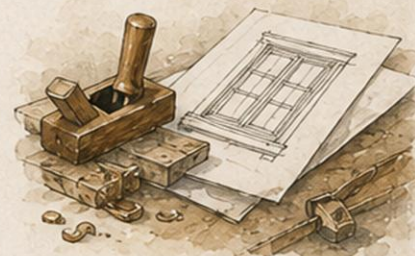
ZACHOWANIE WARTOŚCI ZABYTKOWEJ
I TRADYCYJNEGO CHARAKTERU BUDYNKU

WYMIANA – TYLKO GDY TO KONIECZNE

NOWE OKNO DREWNIANE ODZWIERCIEDLA HISTORYCZNY WYGLĄD

MONTAŻ NOWYCH OKIEN MOŻLIWY JEST,

gdy istniejąca stolarka nie nadaje się już do naprawy.

Wówczas możliwe jest wykonanie okna drewnianego, odtwarzającego historyczne:

PROPORCJE

PROFILOWANIA

DETAL SNYCERSKI

Dopuszczany jest montaż okien zespolonych.

owy
t
ctwa

OCIEPLENIE ŚCIAN

— NAJBARDZIEJ RYZYKOWNY TEMAT

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

OCIEPLENIE ZEWNĘTRZNE

W ZABYTKACH CZĘSTO:

- NIEDOPUSZCZALNE,
- LUB BARDZO OGRANICZONE.

POWODY:

UTRATA
DETALU

ZMIANA
PROPORCJI

ZMIANA
CHARAKTERU
ELEWACJI

OCIEPLENIE OD WĘWNĄTRZ

MOŻLIWE, ALE BARDZO TRUDNE.

RYZYKA:

PUNKT ROSY

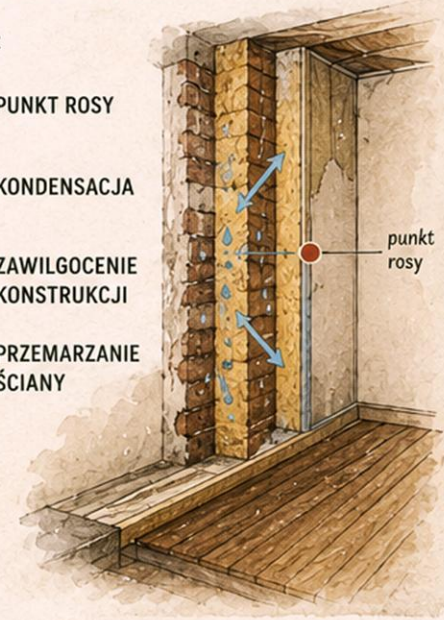
KONDENSACJA

ZAWILGOCENIE
KONSTRUKCJI

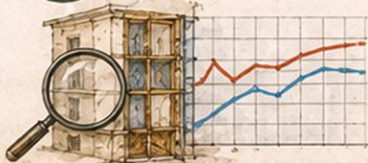
PRZEMARZANIE
ŚCIANY

DLATEGO WYMAGA:

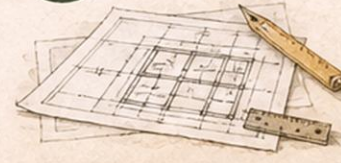
ANALIZ
CIEPLNO-WILGOTNOŚCIOWYCH

ODPOWIEDNIH MATERIAŁÓW
KAPILARNIE AKTYWNYCH

PRECYZYJNEGO
PROJEKTU

ZABYTEK TO
NIE TYLKO ŚCIANY

*to wartość,
którą trzeba
chronić mądrze.*

TERMOMODERNIZACJA ZABYTKÓW

NIE DOCIEPLAĆ ZA WSZELKĄ CENĘ, NAJPIERW ZROZUMIEĆ BUDYNEK.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

1 CZEGO NIE ROBIĆ?

„docieplać” wszystko

dążyć do parametrów
jak dla nowego budynku

maksymalnie ograniczać
straty ciepła za wszelką cenę

Efekt: utrata wartości
zabytkowych i ryzyko uszkodzeń.

2 PODEJŚCIE KONSERWATORSKIE

poprawa efektywności
energetycznej

zachowanie wartości
zabytkowych

bezpieczeństwo materiałowe
budynku

Termomodernizacja zabytku
≠ termomodernizacja
nowego budynku

3 INDYWIDUALNA DIAGNOZA

każdy zabytek wymaga
indywidualnej diagnozy

brak uniwersalnego pakietu
rozwiązań

działania możliwie
najmniej inwazyjne

najpierw zrozumienie sposobu
działania budynku

4 STANDARDY I WYTYCZNE

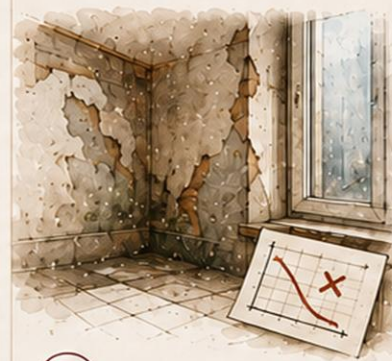

Narodowy Instytut Dziedzictwa

- Standardy termomodernizacji budynków zabytkowych
- Standardy postępowania konserwatorskiego

„NAJPIERW DIAGNOZA,
POTEM PROJEKT”

5 NAJCZĘSTSZE BŁĘDY

projektowanie „z katalogu”

kopiowanie rozwiązań
ze współczesnych budynków

brak analiz
wilgotnościowych

brak analiz cieplnych

Większość problemów wynika
nie z zabytku, lecz z błędnej diagnozy.

TERMOMODERNIZACJA ZABYTKÓW TO
PROCES DIAGNOSTYCZNY, A NIE PRODUKT Z KATALOGU.

DIAGNOZA

ANALIZA

OCHRONA WARTOŚCI

EFEKTYWNOŚĆ
ENERGETYCZNA

CO JEST ZWYKLE REKOMENDOWANE?

1 ETAP 1 — UPORZĄDKOWANIE GOSPODARKI WILGOCIĄ

- dach
- rynny
- odwodnienie
- wentylacja
- odprowadzenie wód
- usunięcie przyczyn zawilgocenia

To często daje większy efekt niż samo docieplenie.

2 ETAP 2 — POPRAWA EKSPLOATACJI

Najtańsze i najbezpieczniejsze działania:

- regulacja ogrzewania
- sterowanie temperaturą
- podział na strefy
- ograniczenie przegrzewania
- monitoring wilgotności

W wielu budynkach już to daje ogromne oszczędności.

3 ETAP 3 — STOLARKA OKIENNA I DRZWIOWA

Standard konserwatorski: najpierw ratować, potem wymieniać.

Historyczna stolarka:

- ma wartość zabytkową,
- często jest wykonana z bardzo dobrej jakości drewna,
- bywa trwalsza niż współczesne odpowiedniki.

CO JEST REKOMENDOWANE?

Renowacja:

- uszczelnienie
- regulacja
- naprawa okuć
- poprawa szczelności

ROZWIĄZANIA POŚREDNIE:

- dodatkowe przeszklenia
- szyby cienkoprowłowe
- okna skrzynkowe
- wewnętrzne drugie okno

CZEGO UNIKAĆ?

- plastikowych okien
- całkowitej zmiany podziałów
- nadmiernej szczelności bez wentylacji

4 ETAP 4 — DACH I STROP

To zwykle: najbezpieczniejszy obszar poprawy efektywności.

Dlaczego?

- ingerencja jest mniej widoczna
- ryzyko konserwatorskie jest mniejsze
- straty ciepła bywają ogromne

CO JEST REKOMENDOWANE?

- izolacja stropu nad ostatnią kondygnacją
- izolacja poddasza
- poprawa szczelności dachu
- zachowanie wentylacji połaci

NA CO UWAŻAĆ?

Największy błąd: zamknięcie drewna i więźby w szczelnych układach.

Efekt:

- kondensacja
- grzyby
- degradacja drewna

5 ETAP 5 — INSTALACJE

Ogromny potencjał poprawy efektywności mają:

- źródła ciepła
- automatyka
- odzysk energii
- sterowanie

REKOMENDOWANE:

- pompy ciepła
- ogrzewanie niskotemperaturowe
- strefowanie
- inteligentne sterowanie
- odzysk ciepła tam, gdzie możliwy

ALE UWAGA:

Instalacje nie mogą:

- niszczyć historycznych wnętrz
- wymagać agresywnego prowadzenia kanałów
- wymuszać destrukcji substancji zabytkowej

ZABYTEK POTRZEBUJE ROZUMIENIA, NIE PRZYPADKOWYCH ROZWIĄZAŃ. | NAJPIERW DIAGNOZA – POTEM DZIAŁANIE.

TYPOWE BŁĘDY TERMOMODERNIZACJI

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

1 MATERIAŁOWE

styropian na historycznych murach

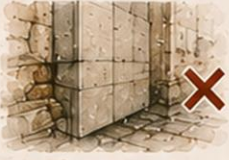
cementowe tynki

szczelne farby

nieprzepuszczalne okładziny

2 PROJEKTOWE

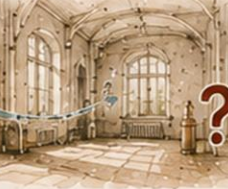
kopiowanie standardów WT dla nowych budynków

brak analiz wilgotnościowych

ignorowanie mikroklimatu

3 EKSPLOATACYJNE

przegrzewanie wnętrza

gwałtowne zmiany temperatur

brak wentylacji po uszczelnieniu budynku

NAJLEPSZE REALIZACJE:

- poprawiają efektywność etapowo,

- zachowują zdolność budynku do „pracy z wilgocią”,

- ograniczają ingerencję,

- wykorzystują naturalne właściwości historycznych materiałów,

- nie próbują zamienić zabytku w nowy budynek energooszczędny.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

NAJWAŻNIEJSZA ZASADA KONSERWATORSKA

W zabytkach nie chodzi o osiągnięcie maksymalnych parametrów energetycznych.

CHODZI O:

trwałość

bezpieczeństwo
materiałowe

stabilność
mikroklimatu

zachowanie
autentyzmu

rozsądną poprawę
komfortu

**DOBRA TERMOMODERNIZACJA ZABYTKU
POMAGA BUDYNKOWI
FUNKCJONOWAĆ LEPIJ,
ALE NIE ZMIENIA SPOSOBU,
W JAKI HISTORYCZNY BUDYNEK „ŻYJE”.**

"ZIELONA REWITALIZACJA"

MĄDRZE, Z POSZANOWANIEM HISTORII, DLA PRZYSZŁOŚCI.

Zieleń i woda to naturalni sprzymierzeńcy zabytków. Dobrze zaprojektowana infrastruktura błękitno-zielona chroni dziedzictwo, poprawia komfort życia i wspiera klimat.

BŁĘKITNO-ZIELONA INFRASTRUKTURA

Łączymy roślinność z retencją wody. Zielone dachy, ogrody deszczowe, parki kieszonkowe, zbiorniki retencyjne i zielone ściany tworzą mikroklimat i wspierają bioróżnorodność.

RETENCJA

Zatrzymujemy wodę tam, gdzie spada. Ogrody deszczowe, niecki retencyjne, zbiorniki i nawierzchnie przepuszczalne ograniczają podtopienia i suszę, chroniąc strukturę zabytków.

ODBRUKI

Uwalniamy przestrzeń dla wody i zieleni. Zamiana betonowych i asfaltowych powierzchni na zieleni i nawierzchnie przepuszczalne poprawia mikroklimat i estetykę otoczenia.

WYKORZYSTANIE HISTORYCZNEJ ZIELENI

Odtwarzamy i pielęgnujemy dziedzictwo przyrodnicze. Rewaloryzacja dawnych układów parkowych, alei i nasadzeń podnosi wartość kulturową i krajobrazową miejsca.

ADAPTACJA PUSTOSTANÓW

Zamiast nowej zabudowy – wykorzystujemy to, co już istnieje. Adaptacja obiektów ogranicza zużycie zasobów, emisję i ingerencję w krajobraz.

REUSE – DZIAŁANIE PROEKOLOGICZNE

Dajemy drugie życie materiałom i miejscom. Ponowne wykorzystanie elementów wyposażenia, materiałów i konstrukcji to mniejsza ilość odpadów i niższe zużycie energii.

zieleni na dachach i tarasach

adaptacja pustostanów zamiast nowej zabudowy

zielone ściany i pergole

materiały z odzysku i ponowne użycie

zachowanie i odtworzenie historycznych nasadzeń

retencja wód opadowych

ZIELEŃ, WODA I DZIEDZICTWO – RAZEM TWORZĄ WARTOŚĆ

ZIELONE DACHY I TARASY

naturalna izolacja, retencja po szczegółowej analizie możliwych rozwiązań bezpiecznych dla zabytku

OGRODY DESZCZOWE I NIECKI RETENCYJNE

zatrzymują wodę, wspierają bioróżnorodność

NAWIERZCHNIE PRZEPUSZCZALNE

mniej spływu, więcej wody dla zieleni

PAWILONY I SZKLARNIE HISTORYCZNE

adaptacja do nowych funkcji w harmonii z naturą

PARKI HISTORYCZNE I ALEJE

ochrona dziedzictwa, przestrzeń dla ludzi i przyrody

odporność na zmiany klimatu

poprawa jakości powietrza

oszczędność wody

niższe koszty utrzymania

wzrost wartości nieruchomości

zdrowie i komfort mieszkańców

estetyka i tożsamość miejsca

ZACZNIJ OD MAŁYCH KROKÓW – DZIAŁAJ Z PLANEM, MYŚL O PRZYSZŁOŚCI

analiza miejsca

plan zielono-błękitny

pilotażowe działania

monitoring i edukacja

rozwój i adaptacja

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA REWITALIZACJI

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne powinny być finansowane z wielu źródeł jednocześnie, a nie opierać się na jednym programie dotacyjnym.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

1. FUNDUSZE UE

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR)
– inwestycje infrastrukturalne („twarde”)

Europejski Fundusz Społeczny (EFS)
– działania społeczne („miękkie”)

Fundusz Spójności
– transport
– ochrona środowiska
– projekty wielkoskalowe

2. PROGRAMY KRAJOWE

- środki krajowe
- programy resortowe
- fundusze celowe
- środki wojewódzkie i regionalne

Dobór źródeł powinien odpowiadać specyfice projektu.

3. ŚRODKI WŁASNE GMINY

- budżet gminy
- wkład własny do projektów zewnętrznych
- Wieloletnia Prognoza Finansowa (WPF)
- Strategia Rozwoju Gminy (SRG)

4. KAPITAŁ PRYWATNY

- właściciele nieruchomości
- przedsiębiorcy
- inwestorzy prywatni

Szczególnie istotny przy rewaloryzacji zabytków pozostających poza zasobem gminnym.

Istotna i niezbędna jest komplementarność źródeł finansowania – skuteczna rewitalizacja opiera się na łączeniu środków unijnych, krajowych, samorządowych i prywatnych.

**“To właśnie praca
ze społecznością lokalną
jest kamieniem węgielnym
każdego działania
rewitalizacyjnego.
Bez tego inwestycje w infrastrukturę
pozostaną tylko remontami.”**

- Dyrektor Kopalni Ignacy Marek Gołosz

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

Szkolenie on-line zrealizowane w ramach Projektu "Centra Kompetencji ds. Rewitalizacji w Narodowym Instytucie Dziedzictwa"
współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Pomoc Techniczna
dla Funduszy Europejskich na lata 2021-2027 oraz budżetu państwa.

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ.

Cechownia dawnej KWK Rozbark w Bytomiu
źródło: <http://cudaregionu.fundacja-hereditas.pl/>

Kopalnia Ignacy w Rybniku
źródło: kopalniaignacy.pl